

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

(повне найменування вищого навчального закладу)

факультет політичних наук

(повне найменування інституту, назва факультету (відділення))

кафедра соціології та політології

(повна назва кафедри (предметної, циклової комісії))

«Допущено до захисту»

В. о. завідувача кафедри соціології та
політології

_____ Т. В. Лушагіна

“ _____ ” _____ 2024 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти

магістр

на тему: **НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО
СУСПІЛЬСТВА: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Керівник: к. політ. н, доцент
Громадська Наталя Анатоліївна

Рецензент: к. політ. н, доцент
Хмель Анастасія Олександрівна

Виконав: студент VI курсу групи 634 М
Мусафір Олександр Іванович

Спеціальності: 052 «Політологія»

ОПП: «Політологія»

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	8
1.1. Понятійно-категоріальний апарат дослідження.....	8
1.2. Основні компоненти національної безпеки українського суспільства.....	15
РОЗДІЛ 2. СТАН НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	25
2.1. Історичні аспекти становлення національної безпеки в Україні.....	25
2.2. Актуальні виклики та загрози національній безпеці України.....	35
2.3. Національна безпека українського суспільства в контексті євроатлантичної інтеграції.....	45
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	56
3.1. Проблеми розвитку національної безпеки сучасної України.....	56
3.2. Забезпечення національної безпеки в контексті участі України в діяльності міжнародних організацій.....	63
3.3. Шляхи підвищення рівня національної безпеки України.....	72
ВИСНОВКИ.....	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	84

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

УНР – Українська Народна Республіка

ЗУНР – Західноукраїнська Народна Республіка

КУН – Комітет Україна – НАТО

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ЄЕК – Європейська економічна комісія

КЕП – Комітет екологічної політики

КСЕ – Комітет сталої енергетики

ПРООН – Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй

ВООЗ – Всесвітня організація охорони здоров'я

УНЗ ООН – Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності

РБ – Рада Безпеки

ОБСЄ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі

СОТ – Світова організація торгівлі

ОЧЕС – Організація чорноморського економічного співробітництва

РНБО – Ради національної безпеки і оборони

ВСТУП

Актуальність дослідження. Забезпечення належного рівня розвитку національної безпеки є одним із найголовніших завдань кожної держави. Високий рівень розвитку національної безпеки дозволяє забезпечити недоторканість державних кордонів, стабільність та мир у країні.

Основа національної безпеки держави – це, в першу чергу, політико-територіальний суверенітет та захист права та свобод громадян.

Як свідчить історичний розвиток української держави, то рівень її національної безпеки є незадовільним. Наслідком цього стало вторгнення російських військ на Сході України в 2014 році, а після цього – повномасштабне вторгнення у лютому 2022 року.

Після 24 лютого 2022 року перед Україною постало безліч проблем та загроз, що стало результатом низького розвитку системи національної безпеки сучасного українського суспільства. Тому у сучасних реаліях повномасштабної війни головним і пріоритетним завданням держави та військово-політичного керівництва має бути забезпечення високого рівня національної безпеки української держави. Повномасштабна війна свідчить про наявність проблем у системі національної безпеки України, які потребують оперативного вирішення.

Окрім традиційних військових загроз, Україна стикається з численними гібридними атаками, такими як кібератаки, маніпуляції в інформаційному просторі, дестабілізація внутрішньополітичної ситуації через використання пропаганди та дезінформації. Це вимагає розвитку нових підходів у боротьбі з інформаційними і кіберзагрозами, а також покращення координації між державними структурами, бізнесом та громадянським суспільством.

Війна спричинила величезні економічні втрати, зниження виробничих потужностей, руйнування інфраструктури та зрив ланцюгів поставок. Однак зростає потреба в забезпеченні економічної стабільності для подолання наслідків війни, розвитку внутрішнього ринку та залучення інвестицій. Питання

енергетичної безпеки, продовольчої безпеки та адаптація економіки до змінюваних умов глобальних ринків залишаються на порядку денному.

Криза внутрішньої політики та соціальна поляризація можуть спричинити загрози внутрішньої безпеки. Створення умов для розвитку демократії, прав людини, боротьби з корупцією, захисту прав національних меншин і забезпечення соціальної справедливості є основними аспектами, що впливають на національну безпеку.

Таким чином, дослідження теми національної безпеки України є надзвичайно важливим для розробки ефективних стратегій, які повинні відповідати сучасним викликам і забезпечити країні стабільний розвиток в умовах внутрішніх та зовнішніх загроз. Тема потребує комплексного підходу та міждисциплінарного аналізу, що включає військову, економічну, соціальну, політичну та інформаційну складові безпеки.

Стан наукової розробки дослідження. Питання національної безпеки держави виступає предметом досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців.

Національну безпеку держави досліджували такі вітчизняні вчені, як С. Бєлай (Правове регулювання службової та бойової діяльності у сфері безпеки та оборони України у кризових ситуаціях) [7], О. Глазов (Національна безпека: сутність, ознаки, концепція та геополітичні чинники) [10], С. Комісаров («Національна безпека», «система забезпечення національної безпеки», «види забезпечення національної безпеки», «форми забезпечення національної безпеки»: визначення понять) [25].

Аналіз вітчизняної і зарубіжної наукової літератури з досліджуваної проблематики показав наявність достатньої кількості наукових розробок. При цьому наразі в Україні відбуваються динамічні зміни, особливо у сфері безпеки, унаслідок чого змінюється стан розвитку системи національної безпеки. Така ситуація визначає необхідність та доцільність подальшого дослідження вказаної проблематики.

Об'єкт дослідження – національна безпека українського суспільства.

Предмет дослідження – стан та перспективи розвитку національної безпеки сучасного українського суспільства.

Мета дослідження – визначити стан та перспективи національної безпеки українського суспільства, вивчити основні виклики і загрози, з якими стикається, а також оцінити перспективи розвитку національної безпеки в умовах поточної геополітичної ситуації.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати ряд **таких завдань**:

- визначити понятійно-категоріальний апарат дослідження;
- виокремити основні компоненти національної безпеки українського суспільства;
- вивчити історичні аспекти становлення національної безпеки в Україні;
- розкрити актуальні виклики та загрози національній безпеці України;
- охарактеризувати національну безпеку українського суспільства в контексті євроатлантичної інтеграції;
- окреслити проблеми розвитку національної безпеки сучасної України;
- простежити забезпечення національної безпеки в контексті участі України в діяльності міжнародних організацій;
- виокремити шляхи підвищення рівня національної безпеки України.

Методи дослідження. Досягнення визначеної мети й вирішення поставлених завдань стало можливим завдяки використанню комплексу взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих сучасних загальнонаукових та спеціальних методів і підходів. Під час дослідження було використано такі методи узагальнення та наукового синтезу, які є необхідними для аналізу наукових розробок зарубіжних та вітчизняних вчених, формування висновків наукової роботи; логіко-дедуктивний метод, за допомогою якого визначається національна безпека українського суспільства в контексті євроатлантичної інтеграції; структурно-функціональний метод, за допомогою якого визначено основні компоненти національної безпеки українського суспільства; системний підхід, завдяки якому національна безпека України досліджується комплексно та системно.

Наукова новизна дослідження. Подальшого дослідження набули історичні аспекти становлення національної безпеки в Україні. Розкрито актуальні виклики, загрози національної безпеки та національна безпека українського суспільства в контексті євроатлантичної інтеграції. Удосконалені шляхи підвищення рівня національної безпеки України.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть використовуватися для підготовки наукових, методичних посібників, матеріалів лекцій і семінарів, круглих столів та конференцій. Отримані результати можуть бути основою для подальших теоретичних розробок. Висновки та рекомендації дослідження можуть бути використані на практиці з метою підвищення рівня розвитку системи національної безпеки України державними службовцями й представниками оборонного та безпекового секторів.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження доповідались на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Могилянські читання - 2024»:

— *Мусафір О.І.* Національна безпека сучасного українського суспільства: стан та перспективи. Міжнародна конференція. «Могилянські читання - 2024»: досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти. Тези доповідей. Миколаїв: Вид-во ЧНУ імені Петра Могили, 2024. С. 58 – 61.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаної літератури. Повний обсяг роботи складає 91 сторінку, з яких основний текст становить 83 сторінки. Список використаних джерел налічує 75 найменувань.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

1.1. Понятійно-категоріальний апарат дослідження

Дослідження проблем та перспектив національної безпеки України вимагає уточнення науково-категоріального апарату вказаної проблематики.

Відповідно до чинного Закону України «Про національну безпеку України» національна безпека – це «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз» [16]. Але треба зазначити, що згідно Закону України «Про основи національної безпеки України», який був чинний до 2018 року [17] це поняття тлумачиться більш розгорнуто, а саме: «національна безпека – захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам у сферах правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, прикордонної діяльності та оборони, міграційної політики, охорони здоров'я, охорони дитинства, освіти та науки, науково-технічної й інноваційної політики, культурного розвитку населення, забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки, кібербезпеки й кіберзахисту, соціальної політики та пенсійного забезпечення, житлово-комунального господарства, ринку фінансових послуг, захисту прав власності, фондових ринків і обігу цінних паперів, податково-бюджетної та митної політики, торгівлі і підприємницької діяльності, ринку банківських послуг, інвестиційної політики, ревізійної діяльності, монетарної та валютної політики, захисту інформації, ліцензування, промисловості і сільського господарства, транспорту та зв'язку, інформаційних технологій, енергетики й енергозбереження, функціонування природних монополій, використання надр,

земельних і водних ресурсів, корисних копалин, захисту екології і навколишнього природного середовища та інших сферах державного управління при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам» [18].

Окрім законодавчого тлумачення терміну «національна безпека» доцільно розглянути наукові погляди щодо визначення цього поняття. Наразі не існує єдиного погляду серед науковців щодо визначення терміну «національна безпека».

Поняття національної безпеки є достатньо широким та може вживатися стосовно різних соціальних систем в контексті їх захисту від негативного впливу різного характеру – природного чи соціального.

На думку українських вчених (Д. Павленко, Ю. Семенюка, Ю. Лисецького), поняття національна безпека «характеризує ступінь захищеності життєво важливих інтересів, прав і свобод особи, суспільства та держави від зовнішніх і внутрішніх загроз або ступінь відсутності загроз правам і свободам людини, базовим інтересам і цінностям суспільства та держави. Її можна розглядати як специфічну властивість динамічних систем, комплексний критерій оцінки їх якості й ефективності» [45, с. 103].

Тобто науковці включають у дефініцію «національна безпека» захист держави, суспільства та громадянина.

На думку О. Глазова «національна безпека – це захищеність життєво важливих інтересів особистості, суспільства й держави в різних сферах життєдіяльності від зовнішніх і внутрішніх загроз, що забезпечує стійкий розвиток країни» [10].

Ці два наведені визначення «національна безпека» є достатньо схожими, тому що роблять акцент на захисті та захищеності інтересів держави, суспільства й громадянина. Також, відповідно до цих тлумачень, національна безпека є фактором, що впливає на розвиток держави.

Відмінним є визначення, запропоноване українськими науковцями, які визначають національну безпеку як «сукупність офіційно прийнятих поглядів на

цілі та державну стратегію в галузі забезпечення безпеки особистості, суспільства й держави від зовнішніх і внутрішніх загроз політичного, економічного, соціального, військового, техногенного, екологічного, інформаційного та іншого характеру з урахуванням наявних ресурсів і можливостей» [26, с. 168].

Також під національною безпекою розуміють «здатність нації задовольняти потреби, необхідні для її самозбереження, самовідтворення й самовдосконалення з мінімальним ризиком збитку для базових цінностей її нинішнього стану» [27, с. 176].

Аналізуючи підходи до розуміння поняття «національна безпека», можна визначити три напрями тлумачень цієї дефініції:

1. Акцент у визначенні поняття робиться на захисті суспільних цінностей, таких як: економічний розвиток, політична незалежність, справедливість.

2. Акцент при визначенні терміну робиться на взаємозв'язку національних інтересів та цінностей, важливості їх врахування в контексті національної безпеки.

3. Акцент у тлумаченні поняття робиться на захисті інтересів не лише нації або суспільства, а на особистості.

Важливим є зауваження І. Коржа, який стверджує, що національна безпека відображає рівень захищеності інтересів громадянина, держави та суспільства від загроз як внутрішнього, так і зовнішнього характеру, а також є важливою для духовного та матеріального розвитку. На думку науковця, «головними об'єктами національної безпеки визначалися громадянин, його права і свободи; суспільство, його духовні та матеріальні цінності; держава, її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність кордонів» [28, с. 70].

У свою чергу, О. Лемак визначає поняття «національна безпека» за допомогою визначення терміну «нація». Тобто важливим є усвідомлення, розуміння та втілення в життя національної ідеї; усунення загроз національній ідеї є проявом забезпечення національної безпеки. На думку науковця,

«національна безпека – це безпека всіх і кожної особи, які проживають на території України» [36, с. 40].

В. Ліпкан говорить про те поняття «національної безпеки» зовсім з іншого ракурсу стверджуючи, що це сукупність різних поглядів та цілей, які формують державну стратегію. В свою чергу це забезпечує безпеку суспільству і захищає від зовнішніх та внутрішніх загроз. Загрози можуть включати як економічні, соціальні, політичні, інформаційні, так і військові та техногенні [45, с. 103].

А. Возженніков взагалі вважає, що національна безпека – це стан країни в якому відсутні або усунуті реальні зовнішні та внутрішні загрози національним інтересам і національному характеру її життя [45, с. 103].

В. Циганов будує свою думку на суб'єктивно-об'єктивній моделі національної безпеки. Так, він трактує її як міру реального рівня прав і свобод членів людської спільноти, держава відповідає цим спільнотам [45, с. 104].

Сьогодні ми виділяємо принаймні три основні теоретичні підходи до розуміння сутності національної безпеки. Перший підхід представляють А. Волферс, Д. Гадді, Г. Даєм, Дж. Джонсон, Д. Кауфман, Р. Коен, М. Міхалка та ін. Увага була зосереджена на захисті цінностей суспільства. Серед фундаментальних цінностей виділено політичну незалежність, економічний добробут, розвиток, справедливість тощо. При цьому безпека визначається не тільки як захист національних цінностей, а й як їх безперешкодне поширення [48, с. 104].

Представники другого напрямку наголошують на взаємозалежності між цінностями та національними інтересами, необхідності врахування їх взаємозалежності при дослідженні питань національної безпеки. Серед них можна назвати А. Величка, І. Волощука, В. Горбуліна, Б. Демидова, А. Качинського, В. Ліпкана, Г. Ситника та ін. [48, с. 104].

Третій напрям наукового розвитку – дослідження національної безпеки в контексті захисту національних інтересів. Представниками цього напрямку є ряд українських і західних учених: А. Бетлер, О. Бодрук, С. Браун, О. Данільян, О. Дзьобань, М. Каплан, Г. Моргентау, С. Хоффман та ін. Варто також звернути

увагу на розширення змісту поняття «національна безпека»: якщо раніше забезпечення національної безпеки розглядалося в контексті захисту інтересів насамперед держави, то в сучасних дослідженнях концентрується увага на захисті інтересів особи (громадянина) та суспільства [48, с. 104-105].

Досліджуючи поняття «національної безпеки» треба також віднести до понятійно-категоріального апарату такі поняття як, «воєнний конфлікт», «воєнна безпека», «громадянська безпека і порядок», «державна безпека», «загрози національній безпеці України», «збройний конфлікт», «національні інтереси України», «оборонний огляд», «сили безпеки», «сили оборони» та інші.

У Законі України «Про національну безпеку України» надаються тлумачення зазначених вище термінів. Таким чином, воєнний конфлікт – це «форма розв'язання міждержавних або внутрішньодержавних суперечностей із двостороннім застосуванням воєнної сили; основними видами воєнного конфлікту є війна та збройний конфлікт»; воєнна безпека – це «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз»; громадянська безпека і порядок – це «захищеність життєво важливих для суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина, забезпечення яких є пріоритетним завданням діяльності сил безпеки, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та громадськості, які здійснюють узгоджені заходи щодо реалізації і захисту національних інтересів від впливу загроз» [16].

Державна безпека – це «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру, відповідно до Закону України «Про національну безпеку України»» [16].

Загрози національній безпеці України – це «явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей

України»; збройний конфлікт – це «збройне зіткнення між державами (міжнародний збройний конфлікт, збройний конфлікт на державному кордоні) або між ворогуючими сторонами в межах території однієї держави, як правило, за підтримки ззовні (внутрішній збройний конфлікт)»; національні інтереси України – це «життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян» [16].

Оборонний огляд – «процедура оцінювання стану і готовності сил оборони до виконання завдань з оборони України, стану їх кадрового, фінансового, матеріально-технічного та інших видів забезпечення»; сили безпеки – «правоохоронні та розвідувальні органи, державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, сили цивільного захисту та інші органи, на які Конституцією та законами України покладено функції із забезпечення національної безпеки України»; сили оборони – «Збройні Сили України, а також інші утворені відповідно до законів України військові формування, правоохоронні та розвідувальні органи, органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, на які Конституцією та законами України покладено функції із забезпечення оборони держави» [16].

Розглядаючи поняття «національної безпеки» треба згадати про Стратегію національної безпеки України. Так, Стратегія базується на таких поняттях як, «стримування», «стійкість» та «взаємодія». Відповідно, стримування – «розвиток оборонних і безпекових спроможностей для унеможливлення збройної агресії проти України», стійкість – «здатність суспільства та держави швидко адаптуватися до змін безпекового середовища й підтримувати стає функціонування, зокрема шляхом мінімізації зовнішніх і внутрішніх уразливостей», взаємодія – «розвиток стратегічних відносин із ключовими іноземними партнерами, насамперед з Європейським Союзом і НАТО та їх державами-членами, Сполученими Штатами Америки, прагматичне

співробітництво з іншими державами та міжнародними організаціями на основі національних інтересів України» [65].

Таким чином, питання національної безпеки України є ключовим фактором для стабільності та розвитку держави, особливо в умовах триваючого збройного конфлікту з росією. Визначення та розуміння цього поняття вимагає детального аналізу наукових підходів, оскільки національна безпека охоплює широкий спектр аспектів, включаючи політичні, економічні, соціальні, воєнні, екологічні та інформаційні фактори, що безпосередньо впливають на захист національних інтересів і цінностей. Аналізуючи визначення національної безпеки, можна констатувати, що сучасні науковці зосереджують увагу на захисті прав і свобод громадян, суверенітету держави та її територіальної цілісності. Ключовими елементами національної безпеки є здатність країни забезпечити стабільний розвиток, захищаючи від внутрішніх і зовнішніх загроз, таких як військові агресії, економічні санкції, інформаційні маніпуляції та соціальні виклики. Разом з тим, національна безпека є динамічною категорією, що вимагає постійного удосконалення стратегій і механізмів захисту, адже загрози можуть змінюватися і набувати нових форм. У зв'язку з цим, визначення національної безпеки не може бути обмежене лише військовими аспектами, оскільки безпека суспільства також залежить від рівня економічного, соціального і правового захисту. У сучасних умовах, коли Україні доводиться протистояти гібридним загрозам, важливо створювати комплексні стратегії, що враховують не лише обороноздатність, а й розвиток інституційних, правових і соціальних механізмів для забезпечення стабільності. Таким чином, національна безпека є базисом для національного суверенітету, розвитку та благополуччя кожного громадянина, а також основою для стабільного функціонування держави в умовах глобальних змін та викликів.

1.2. Основні компоненти національної безпеки українського суспільства

Національна безпека є багатогранним поняттям, яке охоплює різні аспекти життєдіяльності держави, суспільства та громадян. В Україні, в умовах постійної загрози з боку РФ та інших зовнішніх і внутрішніх викликів, важливо чітко розрізнити основні компоненти національної безпеки, які мають забезпечити стабільність, безпеку та розвиток країни. Згідно з національними законами, зокрема Законом України «Про національну безпеку України» [16], та відповідно до наукових досліджень, основними компонентами національної безпеки українського суспільства є (Рис. 1.) [48, с. 105]:

Рис. 1. Основні складники національної безпеки

Всі ці компоненти є взаємопов'язаними і повинні працювати в комплексі, щоб забезпечити стабільність і безпеку українського суспільства. Протидія загрозам на національному рівні вимагає інтегрованого підходу, що охоплює як зовнішні, так і внутрішні фактори, і включає взаємодію державних органів, громадянського суспільства, міжнародних партнерів і окремих громадян. Тільки через забезпечення цих компонентів Україна зможе ефективно протистояти сучасним загрозам і забезпечити сталий розвиток у майбутньому [48, с.105].

Воєнна безпека є основним компонентом національної безпеки, що забезпечує захист державного суверенітету, територіальної цілісності та незалежності України. Вона включає здатність Збройних Сил України до протидії військовим загрозам з боку інших держав, готовність оборонних сил до виконання завдань національної оборони та запобігання іноземній агресії, а також здатність ефективно реагувати на сучасні гібридні загрози, такі як кібератаки, тероризм, і внутрішні конфлікти [29].

Відповідно до Стратегії воєнної безпеки України «захист суверенітету і територіальної цілісності України — найважливіша функція держави, справа всього українського народу. Реалізація цієї норми Конституції України в умовах екзистенційної воєнної загрози національній безпеці, зростання дефіциту фінансових ресурсів та дисбалансу воєнних потенціалів України та російської федерації обумовлює необхідність розроблення нової стратегії воєнної безпеки, яка базується на всеохоплюючій обороні України» [63].

Основною метою Стратегії воєнної безпеки України є «завчасно підготовлена та всебічно забезпечена всеохоплююча оборона України на засадах стримування, стійкості та взаємодії, що забезпечує воєнну безпеку, суверенітет і територіальну цілісність держави відповідно до Конституції України та в межах державного кордону України, сприяє інтеграції України в євроатлантичний безпековий простір та набуттю членства в НАТО, передбачає активну участь у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки» [63].

Стимування в контексті комплексної оборони України передбачає підготовку Сил оборони України, народного господарства, населення та всієї

держави до відсічі збройній агресії проти України, зміцнення можливостей системи протиповітряної оборони, створення єдиної територіальної оборони, здійснювати превентивні заходи, спрямовані на боротьбу з військовими загрозами, досягати та підтримувати необхідні можливості для завдання втрат політичних, економічних, військових та інші, внаслідок чого він буде змушений відмовитися від ескалації або припинити збройну агресію проти України.

Економічна безпека означає здатність держави підтримувати стабільний економічний розвиток, забезпечувати ефективне управління природними ресурсами, а також зберігати економічний суверенітет. Для України важливим аспектом економічної безпеки є здатність адаптуватися до зовнішніх економічних санкцій, впливу зовнішніх ринків і зміцнення внутрішнього виробництва. Вона також включає в себе збереження фінансової стабільності, захист національної валюти та стратегічних галузей економіки.

Згідно Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року: «забезпечення національних економічних інтересів вимагає формування і реалізації стратегічного курсу у сфері забезпечення економічної безпеки, спрямованого як на стале нарощення конкурентоспроможності економіки України, так і на поступове зміцнення економічної стійкості та відповідно невразливості національної економіки до зовнішніх і внутрішніх загроз. Отже, стратегічний курс у сфері забезпечення економічної безпеки має два взаємопов'язаних напрями - напрям розвитку та безпековий напрям»[58].

Треба відзначити, що важливе місце у сфері безпеки посідають виклики, пов'язані зі збройною агресією РФ та тимчасовою окупацією частини території України. Руйнування української економіки було свідомим і навмисним актом РФ та одним із методів гібридної війни, оскільки руйнування економіки призвело до невдоволення владою, нестачі трудових мігрантів, соціальної напруги в суспільстві та послаблення довіри в органах влади. При цьому широко використовуються інструменти економічного впливу, зокрема санкції щодо українських товарів і послуг та використання впливу на інші країни для

прийняття рішень, що суперечать основним національним економічним інтересам України.

Сама економічна безпека має досить складну внутрішню структуру. Можна виділити три її найважливіші елементи:

- економічна незалежність, яка в умовах сучасної світової економіки аж ніяк не є абсолютною. Міжнародний поділ праці зумовлює взаємозалежність національних економік. За цих умов економічна незалежність означає здатність держави контролювати національні ресурси, досягати такого рівня ефективності виробництва та якості продукції, який забезпечує конкурентоспроможність і дозволяє брати участь у світовій торгівлі, обмінюватися науково-технічними досягненнями;
- стабільність національної економіки, забезпечення захисту власності в усіх її формах, створення умов і забезпечення надійних гарантій підприємницької діяльності, боротьба з кримінальними структурами в економіці, запобігання серйозній дискримінації в розподілі доходів, що загрожує спричинити соціальні потрясіння;
- здатність до особистісного зростання і прогресу, що особливо важливо в сучасному динамічному світі. Створення сприятливого середовища для інвестицій та інновацій, постійна модернізація виробництва, підвищення професійної, освітньої та загальнокультурної кваліфікації працівників є необхідними та обов'язковими умовами стабільності та самозбереження національної економіки [52, с. 105].

Громадську безпеку трактують як динамічне, багатопланове, багатовимірне явище, що відображає функціональні параметри системи спеціалізованих підрозділів, спрямованих на захист людей від загроз (нейтралізації та профілактики) людського, кримінального, техногенного та природного походження визначені, а також стан громадського та особистого спокою, заснований на балансі між поточними та потенційними загрозами, а також поточний стан захисту та здатність протистояти їм, забезпечує

нормальний поступальний розвиток соціальних груп і всього населення держави, реалізація людського потенціалу [29, с. 14].

Природа соціальної безпеки в широкому розумінні тісно пов'язана із загальним визначенням соціальної безпеки як соціальної категорії зі складною системою. У найзагальнішому розумінні соціальна безпека – це стан правової та інституційної захищеності істотних соціальних інтересів особи, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Соціальна безпека відображає вимоги і гарантії суспільства щодо запобігання небезпекам і загрозам для людей, суспільства (суспільна безпека), окремої групи (безпека колективу та групи). Що стосується розуміння безпеки в ширшому контексті, в якому головним пріоритетом є людина, поняття соціальної безпеки необхідно розуміти як стан і можливість захисту соціальних інтересів людей, суспільства і держави від зовнішніх загроз [29, с. 14 -15].

Політична безпека є невід'ємною частиною національної безпеки, що забезпечує стабільність політичної системи та дотримання демократичних принципів і верховенства права в країні. Реалізація основних завдань політичної безпеки держави забезпечити суверенний і незалежний розвиток, конструктивне функціонування державних органів, їх легітимність, а також повноцінне функціонування громадянського суспільства та його основних інститутів – політичних партій, громадських об'єднань, неурядових організацій [30, с. 73].

На думку Касілової О., під поняттям «політична безпека держави» слід розуміти рівень захищеності національних інтересів у політичному полі. У свою чергу, політична безпека регулює статус правових норм та діяльність відповідних інститутів безпеки для забезпечення захисту політичного суверенітету, територіальної цілісності, політичної незалежності та конституційного ладу держави, тобто дієздатності нації та суспільства [30, с. 73].

Основними суб'єктами політичної безпеки України є громадяни, їх політичні права і свободи, форми вираження політичних інтересів та їх повсякденно-політична діяльність; громадські організації та зв'язки з громадськістю в їх політичному вимірі; держава, конституційний лад,

суверенітет, незалежність і територіальна цілісність, спадщина традицій демократичного функціонування.

Основними принципами забезпечення політичної безпеки в Україні мають бути:

- легітимність державної влади;
- демократична спадкоємність системи влади та політичного режиму;
- дотримання балансу політичних інтересів особи, суспільства та держави; пріоритет ненасильницьких засобів у вирішенні внутрішніх і зовнішніх проблем політичного характеру;
- своєчасність, достатність та адекватність заходів, спрямованих на забезпечення політичної безпеки України;
- соціальна стабільність і громадська злагода;
- цілісність і збалансованість системи політичної безпеки, її інтеграція в систему національної безпеки [30, с. 74].

Таким чином, Касілова О. стверджує, що політична безпека держави гарантується здійсненням системи заходів, які зміцнюють стабільність конституційного ладу держави, дотримання демократичних процедур проведення виборів, реалізацію та забезпечення конституційних прав і свобод громадян, громадянське суспільство контролює діяльність державних органів [30, с. 77].

Відповідно до Стратегії інформаційної безпеки поняття «інформаційна безпека Україна» - це складова частина національної безпеки України, стан захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу, інших життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, за якого належним чином забезпечуються конституційні права і свободи людини на збирання, зберігання, використання та поширення інформації, доступ до достовірної та об'єктивної інформації, існує ефективна система захисту і протидії нанесенню шкоди через поширення негативних інформаційних впливів, у тому числі скоординоване поширення недостовірної інформації, деструктивної пропаганди, інших інформаційних

операцій, несанкціоноване розповсюдження, використання й порушення цілісності інформації з обмеженим доступом [59].

Екологічна безпека – це складова національної безпеки, що забезпечує захист життєво важливих інтересів людини, суспільства, держави та навколишнього середовища від реальних або потенційних загроз, спричинених природним або штучним шляхом [15, с. 64]. Крім того, екологічна складова кожного зазначеного виду безпеки може стати інтегральною частиною, яка об'єднує їх у систему національної безпеки, допомагаючи знайти їх оптимальне співвідношення в цій системі. Більше того, сьогодні очевидно, що будь-який аспект національної безпеки, будь-то економічний, технологічний чи оборонний, втрачає своє значення, якщо середовище непридатне для життя та діяльності людини. Тому екологічну безпеку необхідно розглядати не як одну зі складових національної безпеки суспільства, а як інтегральний елемент, здатний, з одного боку, зміцнювати суспільство, з іншого – забезпечувати його прогрес [66, с. 71].

На території України зберігається високий ризик виникнення надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру. Згідно Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України до 2030 року» [18] в Україні функціонують 23767 потенційно небезпечних підприємств та інших об'єктів, аварії на кожному з яких можуть призвести до виникнення надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру державного, регіонального, місцевого та об'єктового рівня.

Щороку реєструється до 300 надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру, внаслідок яких гинуть люди та завдаються великі економічні збитки [66, с.71].

Конкретні заходи та шляхи забезпечення національної безпеки України визначаються виходячи з пріоритету національних інтересів, необхідності своєчасного вжиття заходів, відповідного характеру та масштабу загрози цим інтересам і мають бути в принципі законними. Юридична інтеграція основних норм взаємодії людини і природи в систему екологічного права є основою їх легітимності та становить правовий механізм екологічної безпеки. Основний

Закон України гарантує право всіх громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля, встановлює обов'язки держави щодо забезпечення екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги на її території, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, збереження генетичної спадщини українського народу, турбота про здоров'я людей та епідемії [66, с. 72].

Згідно зі Стратегією екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2023 року [60] визначено основні проблеми у сфері охорони навколишнього природного середовища та природних ресурсів, які негативно впливають на здоров'я людей та сталість екосистеми. Ними є:

- забруднення навколишнього природного середовища викидами в атмосферне повітря та скидами у водні об'єкти від промислових підприємств;
- нераціональне використання основних природних ресурсів та їх виснаження;
- забруднення поверхневих, підземних та морських вод;
- недостатня лісистість території України;
- деградація земельних ресурсів;
- відсутність ефективної системи хімічної безпеки;
- відсутність достатньої інфраструктури та ефективної системи управління відходами, що призводить до масового утворення несанкціонованих звалищ відходів і численних порушень Закону України «Про відходи» та інших нормативно-правових актів;
- відсутність дієвої системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища;
- недостатність частки територій для збереження біорізноманіття та ресурсів для забезпечення розвитку природно-заповідного фонду України;
- посилення глобальної зміни клімату і негативних наслідків для ряду секторів економіки і сфер життєдіяльності людини;

- негативний вплив наслідків Чорнобильської катастрофи та тимчасової окупації території України на стан навколишнього природного середовища та здоров'я людей;
- недостатня інтеграція природоохоронних і кліматоохоронних аспектів в секторальні і регіональні політики;
- недостатність освітнього та науково-технічного супроводу для вирішення викликів у сфері охорони навколишнього природного середовища щодо зменшення впливу, пом'якшення наслідків та адаптації до зміни клімату[60].

Отже, національна безпека України є складним і багатограним процесом, який потребує системного підходу до захисту державних і суспільних інтересів у різних сферах життєдіяльності. Враховуючи численні загрози, зокрема з боку росії, а також внутрішні виклики, Україна повинна зосередитися на забезпеченні стабільності й розвитку в межах всіх компонентів національної безпеки, що включають воєнну, економічну, соціальну, політичну, інформаційну, екологічну, культурну, громадянську безпеку. Кожен із цих компонентів не лише взаємопов'язаний, але й необхідний для формування стійкої та прогресивної національної безпеки.

Таким чином, було висвітлено теоретичні аспекти системи забезпечення національної безпеки України, з яких можна зробити низку важливих висновків.

По-перше, встановлено, що концептуально-класифікаційний апарат є основою для аналізу та побудови системи національної безпеки. Поняття «національна безпека» включає захист особистості, суспільства і держави від загроз різного походження, забезпечення стабільного розвитку всіх сфер суспільного життя. Концепція є багатогранною, вона включає як традиційні, так і сучасні аспекти безпеки.

По-друге, дослідження показують, що національна безпека України є системним явищем, яке складається з взаємопов'язаних складових. Основними з них є політична, економічна, соціальна, інформаційна, військова та екологічна

безпека. Кожна з цих складових виконує свою функцію, але всі спрямовані на єдину мету: забезпечення стабільності та розвитку держави.

По-третє, аналіз показує, що національна безпека є динамічною системою, яка потребує постійного вдосконалення. Це зумовлено як внутрішніми факторами (економічна нестабільність, соціальна нерівність), так і зовнішніми викликами (збройне вторгнення, глобальні інформаційні загрози).

Забезпечення ефективної безпеки потребує впровадження сучасних методів управління, міжнародної співпраці та адаптації до умов, що змінюються. Насамкінець слід підкреслити, що дослідження системи національної безпеки має носити глобальний характер, поєднуючи теоретичний аналіз із дослідженням практичних механізмів її реалізації. Це допоможе розробити стратегію, здатну відповісти на сучасні виклики та загрози. Ці висновки створюють концептуальну основу для подальших досліджень і розробки конкретних механізмів забезпечення національної безпеки.

РОЗДІЛ 2. СТАН НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

2.1. Історичні аспекти становлення національної безпеки України

Національна безпека України має багатий і складний історичний контекст, який розвивався через численні етапи, що включають боротьбу за незалежність, зовнішні загрози, а також внутрішні виклики. Можна виділити історичні етапи розвитку концепції національної безпеки в Україні:

Рис. 2. Історичні етапи розвитку національної безпеки України

Національна безпека України у ранньому середньовіччі тісно перепліталася з розвитком Київської Русі, однієї з найбільших і найвпливовіших держав Європи того часу. Безпека в цей період була визначена, зокрема, необхідністю захисту від нападів численних кочових народів, серед яких найвідчутнішими були печеніги, половці та монголо-татари [31, с. 8].

У цей період питання безпеки стосувалося кількох основних аспектів:

- захист від кочових народів;
- укріплені міста та фортеці;
- союзи з іншими державами.

Для захисту від нападів будувалися укріплені міста, такі як Київ, Чернігів, Переяслав, які мали стіни, башти та спеціальні споруди для оборони. Лінії оборони також підтримувалися через побудову різноманітних фортець, що створювало потужну систему для контролю над територією. Важливим фактором була також роль річок як природних ліній оборони, що дозволяло здійснювати військові операції по водних шляхах [31, с. 9].

Київська Русь активно використовувала дипломатію для забезпечення безпеки. Одним із найважливіших союзів став союз з Візантією, де уклалися мирні угоди і військові альянси, що допомагали у боротьбі з нападниками. Крім того, використовувалась тактика «розділяй і володарюй», коли князі Русі вели дипломатичні переговори з сусідніми державами для зміцнення своїх позицій [5].

Після падіння Київської Русі та численних століть боротьби за свою автономію, українські землі виявилися під контролем різних великих держав — Московії, Польщі та Османської імперії. У цей період питання національної безпеки України стали складними і багатограними, адже протягом кількох століть вона перебувала в різних формах залежності, що ставило під загрозу не лише територіальну цілісність, а й культурну самобутність [53].

В середині XVII століття, після Великої Руїни та Бучацького миру 1672 року, територія Лівобережної України, а згодом і правобережної, стає частиною Московії, яка намагається підкорити Україну через політику «автономії» в межах царства. У цей час питання безпеки тісно пов'язано з протистоянням ворожих держав — Польщі, Туреччини, а також поступовою інтеграцією українських земель до Московії.

Після боротьби з Річчю Посполитою та Османською імперією, Богдан Хмельницький уклав Переяславську угоду з Московією, що забезпечило тимчасову автономію України. Водночас, ця угода фактично передала частину зовнішньої і військової політики під контроль Москви [53].

Період 1917–1921 років в історії України був одним із найскладніших та найважливіших для національної безпеки, оскільки саме в цей час відбулося

проголошення незалежності України, створення Української Народної Республіки (далі - УНР) і її боротьба за збереження цієї незалежності в умовах численних зовнішніх та внутрішніх загроз. Цей період також став основою для формування сучасних концепцій національної безпеки України [62].

Події 1917 року в Російській імперії, зокрема Лютнева революція, сприяли падінню старого режиму і розпаду великої імперії. Після Лютневої революції в Україні почали набирати сили національно-визвольні рухи, які прагнули добитися незалежності. 22 січня 1918 року Українська Центральна Рада проголосила IV Універсал, в якому було оголошено незалежність УНР.

Однак одразу після проголошення незалежності УНР стала об'єктом зовнішнього тиску з боку різних великих держав: більшовицької Росії, Польщі та інших країн, які мали власні інтереси на території України.

Після проголошення незалежності УНР у січні 1918 року більшовицька росія спробувала повернути українські землі під свій контроль. Першою реакцією стало вторгнення російських військ в Україну, що призвело до Київської катастрофи (січень 1918 року), коли українські війська зазнали поразки і залишили столицю [62].

Більшовицька агресія була одним з найбільших викликів для існування УНР в період 1917–1921 років, адже Україні доводилося вести боротьбу на два фронти — з більшовиками та з іншими ворогами.

Одним із основних зовнішніх викликів була агресія Польщі, яка прагнула відновити свою державність та включити до її складу західноукраїнські землі. Після проголошення незалежності УНР і утворення Західноукраїнської Народної Республіки (далі – ЗУНР) у листопаді 1918 року, Польща розпочала військову кампанію, щоб захопити Галичину, зокрема Львів.

Польща вела активні бойові дії з українськими військами, і в результаті Українська Галицька армія була змушена відступити на схід [36]. На внутрішньому фронті УНР також зазнавала значних труднощів. Перш за все, це були громадянська війна та боротьба між різними політичними силами в Україні.

Зрештою, через відсутність ефективної зовнішньої підтримки та постійну боротьбу з внутрішніми ворогами, УНР зазнала поразки. У 1921 році Радянська Росія остаточно здобула контроль над більшою частиною України. Проте боротьба за незалежність України 1917–1921 років має величезне значення для формування національної ідентичності та подальших поколінь.

Протягом радянського періоду національна безпека України була підпорядкована інтересам Москви та стала частиною загальної політики СРСР. Україна, як одна з союзних республік, втратила свою політичну автономію у сфері безпеки. Від 1920-х років і до самого розпаду СРСР у 1991 році національна безпека в Україні визначалася політикою централізованого контролю з боку радянської влади, яка використовувала репресії, депортації, колективізацію та інші методи для підтримання стабільності.

Цей період характеризувався глибокими соціально-політичними трансформаціями, економічними кризами та численними людськими трагедіями, зокрема Голодомор 1932-1933 років, а також великими людськими втратами під час Другої світової війни [11].

Після приєднання України до Радянського Союзу в 1922 році, національна безпека української республіки стала частиною загальнодержавної політики СРСР. Однак українці фактично втратили будь-яку можливість самостійно визначати свою політику в галузі безпеки [21].

Одним з найбільших викликів для національної безпеки України в 1930-ті роки став голодомор 1932–1933 років, що був наслідком жорсткої політики колективізації та примусової мобілізації ресурсів на користь Москви. Політика Сталіна щодо сільського господарства призвела до того, що в Україні було відібрано значну частину хліба та інших продуктів, що стало основною причиною масового голоду. За різними оцінками, в Україні від голоду загинули мільйони людей, і цей період вважається однією з найбільших трагедій у історії українського народу [11].

Важливою частиною цієї політики стала насильницька колективізація, яка передбачала ліквідацію приватних господарств, створення колгоспів і

примусове включення селян до цих колективних структур. У результаті цього були знищені значні частини сільськогосподарського виробництва, а мільйони українців втратили свої землі та майно [12].

Сталінські репресії також охопили значну частину української інтелігенції, військових, а також селян. В Україні відбулися масові арешти, депортації та страти, особливо серед національно свідомої частини населення. Протягом перших двох десятиліть радянської влади були знищені багато діячів української культури, науки і політики, що значно послабило національну ідентичність і культурну автономію України.

Всі ці події також позначилися на національній безпеці України, оскільки під час сталінізму важливі питання внутрішньої і зовнішньої безпеки фактично визначалися на рівні Москви, а не Києва. Україна була частиною авторитарного режиму, де будь-яка опозиція до комуністичної ідеології та політики жорстко подавлялася [12].

Друга світова війна стала одним з наймасштабніших випробувань для національної безпеки України, яка стала ареною бойових дій між нацистською Німеччиною та Радянським Союзом.

У червні 1941 року нацистська Німеччина вторглася до Радянського Союзу, і Україна стала однією з головних арен бойових дій. Після того, як німці захопили значну частину української території, Україна потрапила під жорстоку нацистську окупацію. Мільйони людей стали жертвами нацистських репресій, і значна частина українців була депортована до Німеччини на примусові роботи [12].

Окупація призвела до численних жертв серед цивільного населення, руйнувань інфраструктури та майна, а також до масових страйків і повстань. Водночас частина українців стала на бік німецької армії, сподіваючись на відновлення незалежності України. Це викликало значні внутрішні суперечності між різними політичними і військовими силами.

Після перемоги над нацистами в 1944 році, Радянський Союз відновив свою владу на території України, і до 1950-х років почався процес відбудови.

Однак цей процес супроводжувався новими репресіями, переселеннями та спробами радянзації, що включало впровадження комуністичних ідей і культурних норм у повсякденне життя [69].

Після Другої світової війни, в умовах Холодної війни, Україна залишалася стратегічно важливою частиною Радянського Союзу. Ключові військові і промислові об'єкти СРСР були розташовані на українській території. Українська земля стала важливою частиною зовнішньої політики СРСР, зокрема в контексті взаємодії з іншими країнами Варшавського договору та НАТО. Україна була основним постачальником продукції для радянської армії та військової індустрії [69].

Хоча радянська влада стабілізувала ситуацію в Україні після Другої світової війни, ціною цього стала жорстка репресивна політика щодо будь-якої опозиції. У 1940-х роках проводилися масові депортації кримських татар, німців, поляків і інших національних меншин з українських територій. Це створило додаткові внутрішні загрози для національної безпеки України, оскільки внутрішня політика СРСР була націлена на тотальне придушення національних рухів і культурної самобутності.

Після проголошення незалежності у 1991 році Україна зіткнулася з серйозною політичною нестабільністю. Оскільки країна не мала власної історії незалежності в умовах суверенної держави (після 1922 року вона була частиною СРСР), з'явилась потреба у створенні інституцій, що б забезпечували національну безпеку, стабільність та злагоду в суспільстві.

Внутрішньополітичні конфлікти, боротьба за контроль над ключовими державними органами та економічними ресурсами, а також складні відносини між ліберально-демократичними силами та проросійськими елементами вели до різкої політичної поляризації. Цей період супроводжувався серйозними економічними труднощами, що значно ускладнювало створення стабільної політичної ситуації в країні [49].

В перші роки після проголошення незалежності економіка України переживала глибоку кризу, оскільки країна втратила зв'язки з радянськими

республіками і була змушена адаптуватися до умов ринкової економіки. Цей процес став викликом не тільки для економічного розвитку, але й для забезпечення національної безпеки, оскільки економічні проблеми відображалися на політичній стабільності та ефективності уряду.

Найбільшими зовнішніми загрозами для України у 1990-х роках стали питання територіальної цілісності та відносини з сусідніми державами, зокрема з Росією. Розпад СРСР і відсутність чіткої правової визначеності щодо кордонів створили ризики для територіальної стабільності України. Питання Криму, а також проросійські настрої на сході і півдні країни стали потенційними загрозами для національної безпеки.

Після здобуття незалежності Україні довелося розробляти свою власну оборонну політику та будувати армію, оскільки залишки радянської військової інфраструктури, які успадкувала Україна, не відповідали вимогам національної безпеки нової держави. Більшість сучасних українських військових частин були сформовані з українських кадрів, що залишились після розпаду СРСР [26].

Прагнення РФ зберегти абсолютний вплив в Україні через різноманітні маніпуляції навколо державної мови, регіональних особливостей, розробки політики щодо національної пам'яті, а також шляхом фінансування та вербування українських політиків, дії яких контролювалися Кремлем, та придушення громадянських прав і свобод, стали ключовими факторами, що спричинили найбільші масові протести в сучасній історії України – Помаранчеву революцію 2004 року та Революцію гідності 2013-2014 роках.

У 2013 році В. Янукович повністю узурпував владу в Україні. Найважливіші посади в державній структурі – Кабінеті Міністрів, Верховній Раді, Адміністрації президента, армії, міліції, ГПУ, Конституційному суді та Верховному суді – займають люди, близькі до президентів, які відкрито проводять проросійську політику, а деякі з них мають російське громадянство. Людям доводиться терпіти свавілля влади та посилення тиску на державні та приватні структури. Згідно з даними організації «Freedom House», під

керівництвом В. Януковича Україна повернулася до «частково вільного» стану, якою вона була до Помаранчевої революції [22].

Основними передумовами Революції гідності були русифікація, нищення малого бізнесу, руйнування фінансової системи та Харківські угоди. Так, саме остання причина викликала невдоволення у аналітиків та у суспільства. Відповідно до Харківських угод Чорноморський флот рф у Севастополі мав перебувати там з 2017 року по 2042 рік з автоматичним продовженням на 5 років. Згодом дані угоди спричинили анексію Криму, відповідно через присутність Чорноморського флоту рф на території України. Зрив у підписанні Угоди про асоціацію з ЄС було основною для початку Революції. Невдоволення суспільства дало поштовх для усунення В. Януковича від влади та початку відстоювання європейських цілей. І згодом все це дало поштовх до початку Революції гідності та загрози національної безпеки країни з боку рф.

Наступним етапом відстоювання національної безпеки став 2014 рік коли рф почала військові дії на Сході України. Все розпочалось з заворушень на сході України навесні 2014 року. Група «Антимайдан», яка була прихильником президента В. Януковича почала посилюватися людьми та грошима з росії. Тоді під виглядом «масових революцій» деякі регіони на Донеччині та Луганщині перестали підкорятися київській владі. Відразу після анексії Криму «зеленими чоловічками» – Кремль не відразу визнав участь російських військ у захопленні півострова. У великих містах сходу та півдня України протестувальники з місцевих «антиурядових» груп – «Рух Майдану» починає зіткнення з владою. Заворушення охопили Донецьк, Луганськ, Харків та Одесу. Протести супроводжувались російською символікою та проросійськими гаслами. Як пізніше згадували учасники та організатори цих протестів, росія надавала їм фінансову та гуманітарну підтримку. Зріс рівень агресії, а українська влада, шокована захопленням Криму та проведенням там «референдуму», взагалі не змогла протидіяти «антимайдану» нічим іншим, окрім беззбройного міліцейського кордону [13].

У деяких випадках протестувальники громили будівлі управлінь поліції (Нацполіція України з'явилася в 2015 році), прокуратури та зривали українські прапори на обласних адміністраціях. Вже 7 квітня група активістів оголосила про створення так званої «Донецької народної республіки». У Луганську аналогічний курс анонсували через три тижні – 27 квітня. За кілька тижнів київська влада втратила контроль над адміністрацією кількох інших міст Донецької та Луганської областей. В обласних центрах панує двовладдя. Але українська влада вже не контролює кордон з росією в Луганській області, а проросійські угруповання отримали зброю та бойовиків через кордон. Спроби Києва силою запобігти зміні влади не увінчалися успіхом – погано оснащені місцеві підрозділи Збройних Сил скаржилися на відсутність чітких наказів і загалом уникали збройних протистоянь з «ополченцями» серед місцевих жителів або активістів, які їх імітували.

Наприкінці травня 2014 року невизнані «народні республіки» контролювали території від Азовського узбережжя до Слов'янська і Краматорська та від кордону з росією в Луганській області до західних околиць Донецька. З початку червня українська влада почала посилення сил на передовій районами повстанців. Переговори з невизнаними «республіками» були безрезультатними, і 1 липня, після завершення оголошеного Києвом режиму припинення вогню, українські Збройні Сили почали обстріл міста Донбас непідконтрольне уряду України. На початку липня, незважаючи на підтримку озброєння та техніки з боку росії, через обстріли та авіаудари «ополчення Донбасу» почало втрачати територію [13].

Наступним етапом збереження територіальної цілісності та протистояння національній безпеці розпочалось 24 лютого 2022 року, коли росія здійснила повномасштабне вторгнення проти України.

Приблизно о 4-й годині ранку 24 лютого 2022 року президент російської федерації В. Путін оголосив про початок «спеціальної військової операції», метою якої він назвав «демілітаризацію та денационалізацію України». За лічені хвилини російські ракети вразили українські аеропорти та військові об'єкти по

всій Україні, почалося відкрите збройне вторгнення росіян з тимчасово окупованої території Білорусі та Криму. Російсько-українська війна, яку російська федерація розпочала з 2014 року, увійшла в нову запеклу фазу. Масштабне вторгнення ворога в Україну відбувалося на кількох напрямках, в результаті чого було утворено кілька зон бойових дій: Північно-Західна, Східна та Південно-Західна. В. Путін планує блицкриг: висаджує команду в аеропорту Гостомельський і бере Київ за підтримки важкої бронетехніки та артилерії через Чорнобильську зону. Передбачається, що після цієї блискавичної атаки український уряд здасться. На взяття Києва виділялося не більше 3-5 днів. Одночасно з півночі було завдано удару по Чернігову, Сумам і Харкову, а з півдня – по Одесі, Миколаєву, Херсону і Маріуполю [71].

Уже сьогодні серед знакових тактичних епізодів повномасштабної війни можна назвати битву за Київ (24 лютого – 1 квітня 2022 року). Наступ на столицю відбувся з трьох напрямків. Ворог задумав стрімко прорватися до центру столиці колонами бронетехніки та зайняти урядовий квартал. Стійкий опір ЗСУ зірвав наміри РФ. Ворожі війська закріпилися на лінії Макарів – Гореничі – Буча – Демидів. Проте через безрезультатність спроб прорватися до Києва вже наприкінці березня командування РФ вирішило вивести війська з Київської області. Відбиваючи наступ противника, підрозділи Сил оборони України змогли зупинити його просування на всіх напрямках [71].

Таким чином, на даний момент триває повномасштабне вторгнення рф на територію нашої держави, яке супроводжується жорстокими боями та вбивствами з боку агресора.

Отже, історія національної безпеки України є історією боротьби за незалежність, стабільність та територіальну цілісність. Кожен етап цієї історії відображає спроби адаптуватися до змінних зовнішніх і внутрішніх умов, зміцнюючи національні інститути безпеки. Сучасний період є випробуванням для України, яке вимагає значних зусиль у військовій, дипломатичній та економічній сферах для забезпечення стабільності та безпеки країни.

2.2. Актуальні виклики та загрози національній безпеці України

Відколи РФ розпочала широкомасштабне вторгнення в Україну в лютому 2022 року, національна безпека країни була на першому плані як для української влади, так і для міжнародної спільноти. Під час війни та в її межах національна безпека України постане перед безпрецедентними викликами, особливо в умовах внутрішніх і зовнішніх загроз. Проте навіть у період післявоєнної відбудови безпека залишатиметься центральною для стабільного розвитку держави.

У контексті сучасних викликів і загроз національній безпеці України можна виділити кілька основних напрямів, на яких зосереджена увага уряду, правоохоронних органів та міжнародних партнерів України:

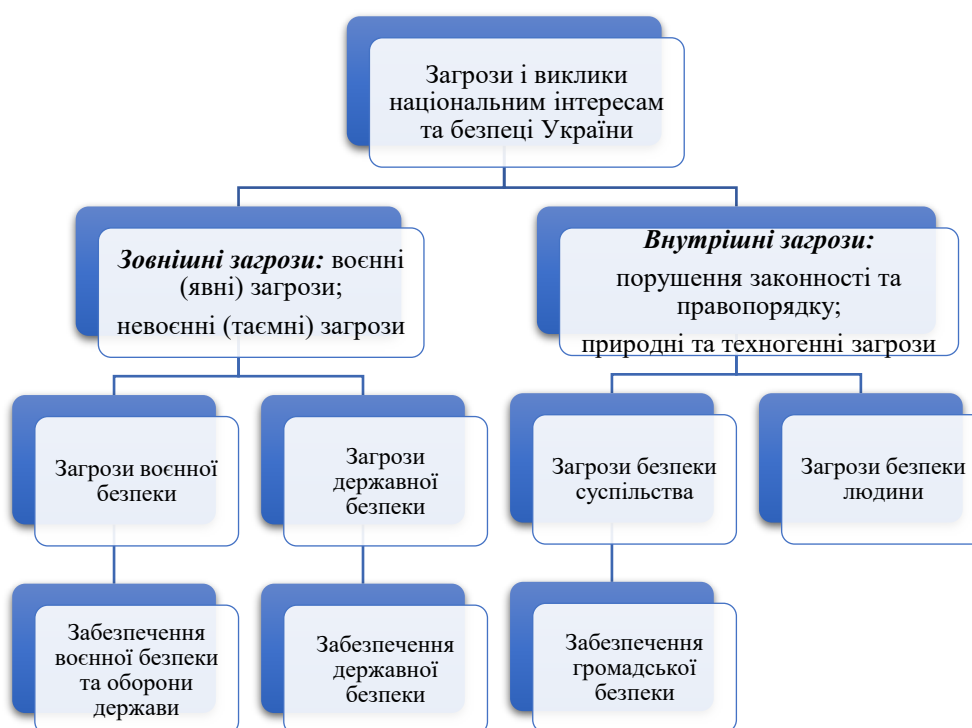

Рис. 3. Структура загроз і компонентів забезпечення національної безпеки України [40, с. 117]

Масштабне вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року стало головною та найсерйознішою зовнішньою загрозою національній безпеці України. Росія продовжує вести війну, неодноразово бомбардуючи критичну інфраструктуру, атакуючи цивільні цілі, блокуючи гуманітарні постачання та погрожуючи ядерними атаками. У контексті війни постали питання

територіальної цілісності (Донбасу, Криму, Херсону та Запоріжжя), а також загрози ядерній безпеці. Крім того, росія використовує новітні методи ведення війни, зокрема гібридні загрози, кіберзагрози, інформаційну війну, а також використання уповноважених військ для ведення військових дій на території України [39].

Кіберзагрози з боку росії, як частина гібридної війни, становлять серйозну проблему. Це стосується не лише знищення критичної інфраструктури за допомогою кібератак, а й впливу на інформаційну безпеку, маніпулювання громадською думкою через фейкові новини, пропаганду та дезінформацію. Оскільки війна стала частиною великомасштабної кібернетичної та інформаційної війни, захист інформаційного простору став важливим пріоритетом.

Використання терористичних методів, таких як вбивства, диверсії, напади на цивільні об'єкти та інші форми тероризму також становлять значну загрозу безпеці. Через використання росією найманців та різних проросійських угруповань, терористична загроза на території України залишається високою [39].

В умовах воєнного часу внутрішньополітична стабільність країни також є надзвичайно важливою для забезпечення національної безпеки. Політична поляризація, конкуренція між різними політичними силами та відсутність єдності еліт можуть стати основою для дестабілізації післявоєнної ситуації в країні.

В умовах переходу до післявоєнної відбудови важливо забезпечити стабільність у країні, особливо через реформування та зміцнення демократичних і судових інститутів. Корупція залишається однією з основних внутрішніх загроз національній безпеці України. Це підриває довіру до державних інституцій і створює можливості для маніпуляцій, зловживань і перерозподілу ресурсів на користь олігархічних груп. Незважаючи на те, що після Революції Гідності та початку війни відбувся значний прогрес у боротьбі з корупцією, проблема залишається глибоко вкоріненою в багатьох урядових структурах [39].

Війна призвела до значних гуманітарних втрат і викликала наплив мігрантів: десятки мільйонів людей були змушені залишити свої домівки через бойові дії. Це створює величезні соціальні проблеми, особливо у сферах територіального відновлення, психологічної реабілітації постраждалих, а також забезпечення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб. Погіршення соціальних умов може сприяти посиленню почуття опору серед населення, що матиме негативний вплив на загальну стабільність.

Війна призводить до глибокої економічної кризи. Незважаючи на підтримку міжнародних партнерів, економіка України постраждала від руйнування інфраструктури, військових дій у ключових економічних регіонах та санкцій, запроваджених проти росії. Водночас економічні питання стосувалися також відновлення післявоєнної інфраструктури, боротьби з інфляцією, розвитку альтернативних джерел енергії та відновлення довіри до фінансових установ [6].

Інформаційна війна стала ключовим елементом сучасних конфліктів. Росія активно використовує фейкові новини, дезінформацію та маніпуляції, щоб дискредитувати Україну на міжнародній арені, а також впливати на внутрішню громадську думку. В Україні необхідно не лише захищати країну від зовнішніх пропагандистських атак, а й розробляти власну активну інформаційну стратегію протидії впливу ворожих інформаційних кампаній [6].

Війна виявила також важливість енергетичної безпеки для України. Росія використовує енергетичні ресурси як інструмент тиску на Україну та її союзників, намагаючись заблокувати постачання та маршрути енергопостачання. Україна активно намагається диверсифікувати джерела та постачання енергії, розвивати відновлювані джерела енергії та зменшити залежність від росії [37].

Однією зі складових політики національної безпеки є оцінка наявних і потенційних загроз та шляхів усунення або зменшення ризиків. Процес оцінки та прийняття рішень здійснюється з урахуванням зовнішніх і внутрішніх факторів, власних можливостей і обмежень, а також можливостей співпраці з партнерами.

Згідно з рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» виділено ряд поточних та прогнозованих загроз національній безпеці та національним інтересам України з урахуванням зовнішньополітичних та внутрішніх умов [57].

Ними є:

- «збільшення кількості та масштабів надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру. Виснаження екосфери, зростання споживання невідновлюваних ресурсів. Руйнування екосистеми і біоценози. Посилення негативного впливу біологічних факторів на населення, зростає ймовірність виникнення загроз біологічного походження. Висока загроза виникнення і поширення як уже відомих, так і нових інфекційних хвороб»;
- «зростає нерівність, зберігаються інші фундаментальні дисбаланси світового розвитку. Не вдається сформувати ефективні інструменти глобального управління»;
- «стрімкі технологічні зміни, насамперед в енергетиці та біотехнологіях, розробки у сфері штучного інтелекту тощо докорінно трансформують економіку і суспільство в цілому. Стрімко зростає роль інформаційних технологій у всіх сферах суспільного життя. Розробляються системи озброєнь на основі нових фізичних принципів, із використанням квантових, інформаційних, космічних, гіперзвукових, біотехнологій, а також технологій у сфері штучного інтелекту, створення нових матеріалів, робототехніки та автономних безпілотних апаратів»;
- «сучасна модель глобалізації уможливила поширення міжнародного тероризму та міжнародної злочинності, зокрема у кіберпросторі, наркоторгівлі, торгівлі людьми, релігійного та ідеологічного фундаменталізму та екстремізму, підживлюваного з-за кордону сепаратизму, нелегальної міграції, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, розповсюдження зброї масового ураження тощо»;

- «поширення коронавірусної хвороби (COVID-19) виявило критичні проблеми в інформаційній сфері, системах охорони здоров'я та соціального захисту, спричинило зростання безробіття, руйнує усталений спосіб життя, загрожує продовольчому забезпеченню, перешкоджає вільному руху капіталу, товарів та робочої сили, завдає шкоди сфері послуг та, зрештою, підвищує протестні настрої у суспільствах і конфліктність у міжнародних відносинах»;
- «загострюються змагання між Сполученими Штатами Америки і Китайською Народною Республікою за світове лідерство. Посилюється міжнародна конкуренція із застосуванням усіх інструментів національної сили - політико-дипломатичних, воєнних, економічних, інформаційно-психологічних, кіберзасобів. Її наслідки проявляються у Східній Європі, на Близькому Сході і у Північній Африці, Південно-Східній Азії, Арктиці, в інших регіонах» [57];
- «зростають виклики трансатлантичній та європейській єдності, що може спричинити ескалацію наявних і виникнення нових конфліктів. Ситуацією намагається скористатися Російська Федерація, яка продовжує збройну агресію проти України»;
- «росія використовує Чорноморсько-Каспійський регіон, окупований Крим як «міст» на Балкани, у Середземномор'я, на Близький Схід і у Північну Африку. Для зміцнення позицій у Європі Російська Федерація застосовує енергетичну та інформаційну «зброю», намагається впливати на внутрішньополітичну ситуацію у європейських державах, підживлює тривалі конфлікти, збільшує військову присутність у Східній Європі»;
- «для відновлення свого впливу в Україні Російська Федерація, продовжуючи гібридну війну, системно застосовує політичні, економічні, інформаційно-психологічні, кібер- і воєнні засоби. Посилюються угруповання збройних сил Російської Федерації та його наступальний потенціал, регулярно проводяться масштабні військові навчання поблизу державного кордону України, що свідчить про збереження загрози

військового вторгнення. Зростає мілітаризація територій тимчасово окупованої Автономної Республіки Крим та міста Севастополя. Зберігається загроза з боку Російської Федерації вільному судноплавству у Чорному та Азовському морях, Керченській протоці»;

- «російська окупаційна адміністрація та збройні формування Російської Федерації на тимчасово окупованих територіях Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, в окремих районах Донецької та Луганської областей України грубо порушують права й свободи людини і громадянина, їх діяльність загрожує безпеці України, інших держав Балто-Чорноморського регіону»;
- «спеціальні служби іноземних держав, насамперед Російської Федерації, продовжують розвідувально-підривну діяльність проти України, намагаються підживлювати сепаратистські настрої, використовують організовані злочинні угруповання і корумпованих посадових осіб, прагнуть зміцнити інфраструктуру впливу» [57].

Слід зазначити, що в короткостроковій перспективі Україна змушена стикатися з цими ризиками в умовах складної внутрішньополітичної та економічної ситуації, жорсткої обмеженості ресурсів та постійного політичного протистояння. Це потребує мобілізації внутрішніх ресурсів (фінансових, людських, політичних) для досягнення реальних змін у пріоритетних сферах.

З іншого боку, слід визнати, що у світлі вищезазначених викликів і загроз питання зовнішньої безпеки сьогодні є особливо актуальним для України. Це занепокоєння ще більше посилюється вищезгаданим послабленням ефективності міжнародного права. У всьому світі зростає занепокоєння щодо загрози стабільності та миру через конфлікти, наприклад, між правом держав на самовизначення та принципом територіальної цілісності, або через зміну правових принципів щодо використання самовизначення. За відсутності ефективних міжнародних механізмів контроль за дотриманням правових стандартів значною мірою залежить від здатності зацікавлених/постраждалих держав притягнути до відповідальності порушників. Мобілізація власних сил,

сил союзників або інших зацікавлених сторін повинна відповідати міжнародним стандартам [39, с. 6].

Стратегія національної безпеки України передбачає серед інших заходів забезпечення зовнішніх умов, сприятливих для розвитку та національної безпеки:

- приєднання України до систем європейської та євроатлантичної безпеки;
- розвивати гармонійні, взаємовигідні сусідські відносини з країнами регіону;
- розширювати позитивну взаємодію з США та Канадою, країнами ЄС, іншими європейськими країнами та провідними країнами регіону;
- підтримка міжнародного миру та безпеки шляхом розширення участі в міжнародних миротворчих операціях та багатосторонніх заходах з боротьби з розповсюдженням зброї масового знищення, тероризмом і злочинними транснаціональними організаціями, торгівлею людьми, незаконним обігом наркотиків та іншими викликами міжнародній безпеці;
- активізує взаємодію з європейськими регіональними організаціями та бере участь у реалізації багатосторонніх проектів, формуванні субрегіональних систем колективної безпеки на користь усіх країн регіону.

Якщо проаналізувати зміст цих заходів, то лише перший пункт дозволяє чітко оцінити їх виконання. Причому необхідно, щоб інша частина була спрямована виключно на вдосконалення якісно нового стану безпеки, якого Україна досягне після вступу, насамперед євроатлантичної системи безпеки [38, с. 6].

Треба звернути увагу також на Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки», адже тут зазначаються основні загрози та виклики інформаційній безпеці України.

Так, згідно Стратегії інформаційної безпеки основними загрозами та викликами є:

- Глобальні виклики та загрози: «глобальні дезінформаційні кампанії, що інспіруються авторитарними урядами та активістами радикальних рухів для маніпулювання свідомістю окремих людей та груп населення, стали повсякденною практикою, яка загрожує демократичному розвитку держав та міжнародній стабільності»; «спеціальні інформаційні операції Російської Федерації спрямовуються на ключові демократичні інституції (зокрема, виборчі), а спеціальні служби держави-агресора намагаються посилити внутрішні протиріччя в Україні та інших демократичних державах. Застосовані Російською Федерацією технології гібридної війни проти України, у тому числі моделі і механізми інформаційного втручання, поширюються на інші держави, швидко адаптуючись до локальних контекстів та регуляторних політик. Обмежувальні заходи (санкції) та ефективний механізм моніторингу і відповідальності за їх порушення є одним із дієвих механізмів відповіді на дезінформаційну активність Російської Федерації як держави-агресора»; «значне розширення джерел доступу до інформації в умовах стрімкого розвитку цифрових технологій та водночас недостатнього рівня медіаграмотності (медіакультури) супроводжується зменшенням критичності сприйняття інформації, створює підґрунтя для можливих маніпуляцій громадською думкою, що сприяє зростанню впливу дезінформації та деструктивної пропаганди, популярності конспірологічних теорій. Некритичне сприйняття інформації створює загрози політичній та економічній стабільності демократичних держав».
- Національні виклики та загрози: «інформаційний вплив Російської Федерації як держави-агресора на населення України»; «інформаційне домінування Російської Федерації як держави-агресора на тимчасово окупованих територіях України»; «обмежені можливості реагувати на дезінформаційні кампанії»; «несформованість системи стратегічних

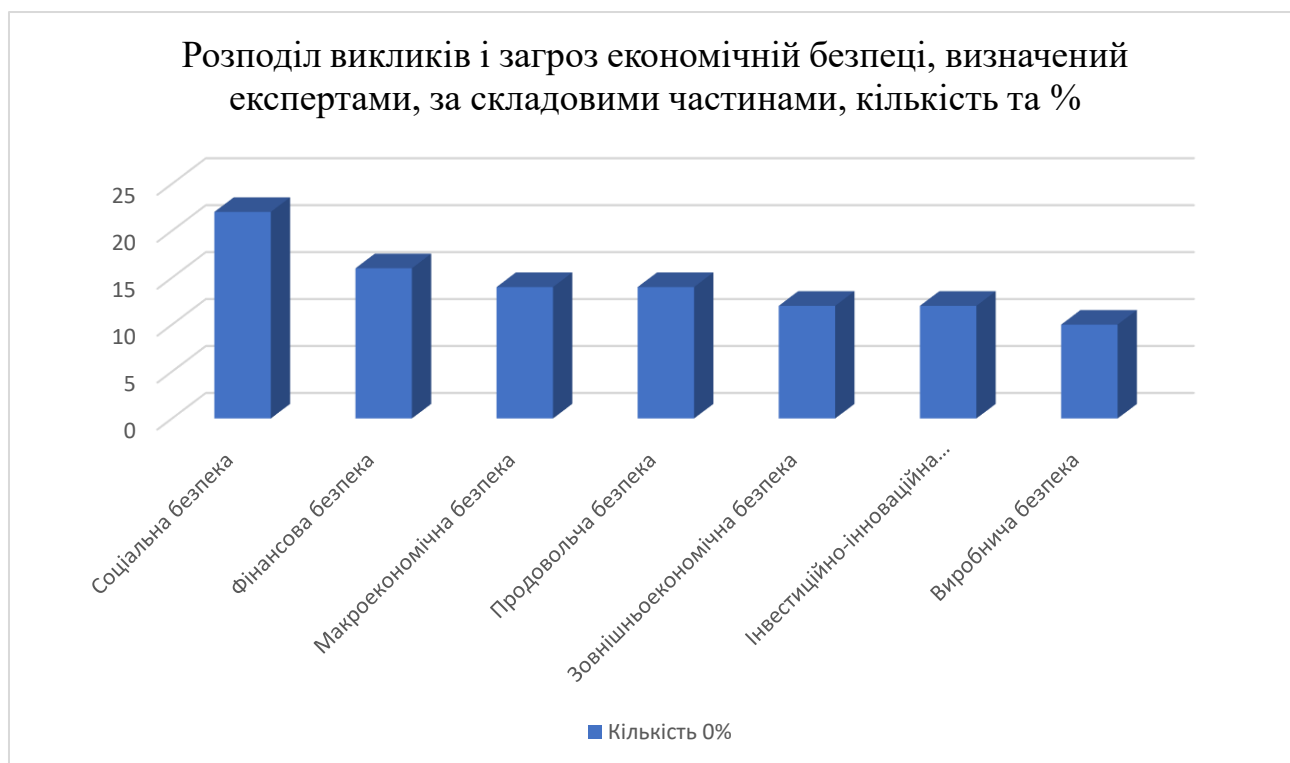
комунікацій»; «недосконалість регулювання відносин у сфері інформаційної діяльності та захисту професійної діяльності журналістів»; «спроби маніпуляції свідомістю громадян України щодо європейської та євроатлантичної інтеграції України»; «доступ до інформації на місцевому рівні» та «недостатній рівень інформаційної культури та медіаграмотності в суспільстві для протидії маніпулятивним та інформаційним впливам» [59].

Протягом 2022-2023 років Національний інститут стратегічних досліджень проводив дослідження щодо сучасних загроз економічній безпеці та актуальності їх виявлення на основі кабінетних досліджень та експертних опитувань. Дослідження передбачало:

- актуалізацію існуючих конкретних загроз та визначає нові конкретні загрози економічній безпеці України з метою формування загального контексту та уявлення про ризики переходу у воєнний час. Перелік сформованих загроз визначено з урахуванням репрезентативних принципів (включаючи показники, визначені Стратегією економічної безпеки України на період до 2025 року, затвердженою згідно з Указом Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021 , а також інші фактори, які, за оцінками експертів, мають істотний вплив на рівень економічної безпеки;
- створення карти ризиків на основі експертного досвіду експертів у відповідній галузі для визначення впливу та ймовірності кожної загрози відповідно до компонентів економічної безпеки. Для цілей дослідження представницька група експертів (експерти НІСД та зовнішні експерти) визначила потенційний рівень впливу та ймовірність оновлених загроз. Станом на дату публікації звіту було проведено два таких опитування: перше – у квітні 2022 року, друге – у березні 2023 року [3, с. 3].

У рамках проведеного експертного опитування актуалізовано, ідентифіковано та оцінено за складовими елементами 50 загроз: макроекономіка, фінанси, інвестиції та обмін, виробництво,

зовнішньоекономічна безпека, соціальна та продовольча, дає змогу отримати уявлення про характер впливу війни на економічну безпеку України. В оцінку загроз економічній безпеці включені компоненти соціальної та продовольчої безпеки, оскільки в умовах війни вони мають суттєвий вплив на стан країни через те, що їх оцінка не включена в рамки відповідних стратегій. Всього в опитуванні взяли участь 38 експертів (Рис.4) [3, с. 4].

Рис. 4. Розподіл викликів і загроз економічній безпеці, визначений експертами, за складовими частинами, кількість та %

На основі експертного ранжування актуалізованих для воєнного часу загроз за рівнем впливу та ймовірністю їх настання було здійснено розподіл. Карта ризиків для економічної безпеки України за принципом «Ймовірність / Вплив» подана на рис. 5 [3, с. 4].

Вплив (рівні)	Катастрофічний (5)					
	Значний (4)					
	Помірний (3)					
	Низький (2)					
	Незначний (1)					

		Малоймовір на (1)	Віддалена (2)	Помірна (3)	Ймовірна (4)	Максимальна (5)
Імовірність (рівні)						

Рис. 5. Розподіл загроз економічній безпеці в 2022–2023 рр. за впливом та імовірністю настання, кількість

Отже, актуальні виклики та загрози національній безпеці України в умовах війни з росією та внутрішньодержавних проблем є дуже складними та багатогранними. Зовнішні загрози, зокрема російська агресія, кіберзагрози, тероризм та інформаційні війни, залишаються головною загрозою для суверенітету та територіальної цілісності України. Водночас внутрішні виклики, такі як політична нестабільність, корупція та економічні та соціальні проблеми, погіршують ситуацію та можуть стати додатковими дестабілізуючими факторами.

2.3. Національна безпека українського суспільства в контексті євроатлантичної інтеграції

Найактуальніша проблема національної безпеки, яка стоїть перед сучасними посттоталітарними державами, особливо в Україні, яка переживає один із найдраматичніших періодів у своїй історії. У зв'язку з цим надзвичайно важливою є розробка низки питань, пов'язаних із визначенням теоретичних засад національної та міжнародної безпеки України в процесі становлення незалежної держави. Усвідомлення характеру національних інтересів України в нових геополітичних умовах - головна загроза у сфері національної безпеки.

Україна сама визначилась із цим кроком, ухваливши Стратегію України щодо Організації Північноатлантичного Договору, схвалену Радою національної безпеки та оборони України 23 травня 2002 р. Повноправне членство в Організації Північноатлантичного Договору є проголошеною метою України, закріпленою у статтях 6 та 8 Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р.[17, с.38]. Тим самим наша держава визначила

свої довгострокові цілі та пріоритети у напрямі європейської та євроатлантичної інтеграції [4].

Північноатлантичний альянс співпрацює з Україною вже давно, з 1991 року, коли Українська держава приєдналася до Ради Північноатлантичного співробітництва, а потім – у 1994 році – до Партнерства заради миру [9]. Відносини між Україною та НАТО на сучасному етапі – це Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору від 9 липня 1997 року та Декларація, що доповнює Хартію про партнерство, зокрема від 21 серпня 2009 року [68]. Згідно з рішенням Верховної Ради України від 7 лютого 2019 року шлях країни до членства в НАТО було закріплено в Конституції України. Важливим практичним кроком на цьому шляху, зокрема, є приєднання України до Партнерства з розбудови потенціалу НАТО [33, с. 56].

Партнерство з НАТО дозволяє українській державі засвоїти принципи, норми та стандарти у сфері захисту національних інтересів та обороноздатності.

Основними принципами взаємодії Україна - НАТО є:

- визнання значення безпеки кожної держави регіону ОБСЄ та їх рівноправності, тобто безпека кожної держави є пріоритетом, що веде до забезпечення безпеки країн;
- необхідність утримуватися від застосування сили проти інших держав;
- свобода вибору заходів, які дозволяють кожній країні забезпечити свою національну безпеку;
- повага до політичної незалежності, територіальної цілісності та суверенітету інших держав;
- визнає верховенство права, демократичні цінності, ринкову економіку та політичний плюралізм;
- забезпечення прав і свобод людини і громадянина;
- запобігання конфлікту та сприяння мирному розв'язанню [75].

Стратегічні цілі євроатлантичної інтеграції України. Пріоритетним національним інтересом України у сфері зовнішньої політики є розвиток і

поглиблення стратегічного партнерства України з Організацією Північноатлантичного договору.

Пріоритетним завданням є забезпечення повної сумісності сектору безпеки і оборони з відповідними структурами держав-членів НАТО, що забезпечить можливість України стати членом НАТО в майбутньому Північноатлантичному альянсі.

Відносини між Україною та НАТО мають два основні аспекти: політичний діалог і практична співпраця. Політичний діалог України з Союзом забезпечується через двосторонні контакти на всіх рівнях, у тому числі в міжпарламентському аспекті. Головну роль у поглибленні цього діалогу відіграє Комітет Україна-НАТО (далі - КУН), створений у 1997 році. Важливим системним документом для розвитку співпраці з НАТО та інструментом впровадження реформ в Україні за підтримки Альянсу є щорічні національні програми співробітництва Україна-НАТО (РНП), які розробляються з 2009 року [33, с. 59].

8 червня 2019 року Верховна Рада України юридично визнала членство України в НАТО пріоритетом зовнішньої політики. Документ передбачає, що одним із наріжних каменів зовнішньої політики відтепер стане посилення співпраці між Україною та НАТО з метою набуття членства в цій організації. Цим документом внесено відповідні зміни до закону «Про основи внутрішньої і зовнішньої політики».

Відносини «Україна-НАТО» формуються на рівні переговорів і консультацій: НАТО запропонувала межі, після яких Україна, як єдиний кандидат на членство в НАТО, мала можливість найближчим часом вирішити такі завдання: Україна, на шляху до НАТО має реалізувати євроатлантичні принципи двох груп і відповідати програмі спеціальних вимог до країн-кандидатів на членство в НАТО:

а) перша група євроатлантичних принципів - цінності ефективної вільної економіки, здатність протистояти конкуренції з іншими ринковими силами всередині НАТО, здатність брати на себе зобов'язання, яких вимагало політичне,

економічне та монетарне обґрунтування; демократія, свобода слова; верховенство права; вільна торгівля; поважати права людини і громадянина; захищати права меншин;

б) Друга група принципів політичної взаємодії – це знамениті 10 принципів Гельсінської угоди країн-учасниць ОБСЄ, підписаної в 1975 році, які є обов'язковими для виконання країнами-членами НАТО [33, с. 60].

Щоб реалізувати всі ці принципи, знадобиться 10-15 років. У Стратегії національної безпеки України зазначено, що, виходячи з довгострокової мети приєднання до загальноєвропейської системи безпеки на базі НАТО, Україна посилюватиме співпрацю з Альянсом для відповідності необхідним критеріям для вступу до цієї організації, за наступними пунктами:

- посилення політичного діалогу щодо впровадження демократичних реформ та забезпечення регіональної безпеки;
- вжити коротко- та середньострокових заходів щодо зміцнення обороноздатності України, зокрема шляхом організації спільних військових навчань;
- розвивати співробітництво у сфері оборонного та безпекового планування, зокрема шляхом проведення періодичних глобальних оглядів сектору безпеки та оборони за результатами планових документів удосконалювати національну оборону та безпеку;
- впровадження реформ у сфері безпеки та оборони за стандартами НАТО;
- створити ефективний механізм реагування на кризові ситуації, що загрожують національній безпеці;
- брати участь в операціях НАТО з миру та безпеки;
- розвивати спроможність щодо запобігання та боротьби з тероризмом, а також спільної боротьби з тероризмом;
- імплементувати принципи ініціативи НАТО щодо посилення доброчесності, прозорості та зменшення ризику корупції в секторі безпеки та оборони;

- розробляти єдині програми навчання персоналу організацій у сфері безпеки та оборони, особливо програми підвищення кваліфікації;
- співробітництво у сферах енергетичної безпеки, науки і техніки та охорони навколишнього середовища [33, с. 61].

Основні завдання України на шляху до членства в НАТО:

- реформування сектору безпеки і оборони;
- прозорість оборонного бюджету та дотримання фінансових зобов'язань, пов'язаних із розвитком збройних сил та внесками до бюджету НАТО;
- розгортання інформаційних технологій та високоточної зброї, стандартизація озброєння та техніки з метою взаємодії держав-членів НАТО;
- регулярний обмін інформацією між країнами-учасницями відповідно до вимог НАТО;
- боротьба з корупцією, кумівством, бюрократією;
- наближення соціально-економічних та правових стандартів до вимог НАТО [33, с. 62].

Безпекові чинники євроатлантичної інтеграції України:

- нездатність України збільшити свої економічні, фінансові та людські ресурси для підтримки військової організації мирного часу та мобілізованих резервів, які відповідають «достатнім» структурам і персоналу для вирішення конкретних викликів її безпеці;
- підняти оборонний потенціал України до рівня об'єднаного військового потенціалу НАТО, в якому шість із дев'яти країн - сусіди наших сусідів, чи на рівні військового потенціалу росії без шкідливих наслідків для економіки держави це неможливо;
- баланс між достатньою обороноздатністю країни та її здатністю реалізовувати соціальні програми, які забезпечується шляхом зниження оборонного потенціалу з одночасним переходом до колективного підходу його використання [33, с. 58].

Особливо важливим періодом у розвитку системи безпеки та оборони Україна-НАТО став період після 2014 року, коли російська армія порушила кордони території України та незаконно анексувала Крим, а також частини Донецької та Луганської областей. Відтоді «країни збільшили підтримку України у сфері нарощування потенціалу та розвитку потенціалу у сфері безпеки та оборони, підготовки десятків тисяч військовослужбовців» [75].

Напрями оптимізації вступу України до НАТО:

- створити умови, за яких модернізація сучасного українського суспільства не матиме протилежного характеру;
- оптимальний захист державних інтересів України;
- поєднання розвитку внутрішнього життя країни із зовнішнім життям країни з метою сприяння підвищенню конкурентоспроможності держави;
- впровадження реформ у сфері державного управління, що сприяє підвищенню ефективності гілок влади за стандартами ЄС;
- розвивати такі інститути, як місцева демократія, громадянське суспільство, розвивати середній клас;
- створення стабільних умов для економічного розвитку та скорочення відставання України від розвинених країн Європи;
- удосконалення політико-правової форми відносин Україна-НАТО [33, с. 61].

Також важливими подіями для розвитку відносин Україна-НАТО у питанні зміцнення обороноздатності та безпеки держави були:

- оформлення підтримки української держави зі сторони НАТО як Комплексної програми допомоги (2016 рік);
- законодавче визнання Україною євроатлантичного курсу зовнішньої політики – ухвалення Верховною Радою закону, в якому визначено стратегічне завдання – вступ до Альянсу (2017 рік);
- ухвалення Президентом України В. Зеленським «Стратегії національної безпеки», яка сприяла розвитку «особливого партнерства між Україною і НАТО, маючи на меті вступ України до Альянсу» [47];

- створення контактної групи з питань оборони України, що отримала назву «Рамштайн», яку очолює США і країни-члени НАТО. Завдяки такому формату підтримки Україні було надано допомогу в розмірі понад 50 мільярдів доларів;
- ухвалення нової Стратегічної концепції НАТО, в якій РФ названо «прямою загрозою безпеці, миру та стабільності в євроатлантичному регіоні» [32].

Основними напрямками допомоги з боку НАТО у сфері розвитку обороноздатності є надання фінансової допомоги, військової техніки та озброєння, проведення навчань для українських військових у країнах НАТО, накладення санкцій на Росію. Проблемним питанням наразі у взаємовідносинах із НАТО залишається темпи надання допомоги – озброєння, військової техніки, безпекових систем тощо [73].

Завдяки взаємодії з Альянсом відбувається наближення України до стандартів НАТО у сфері оборони та безпеки держави. Також проводиться реформування діючої системи та вирішення наявних у державі проблем. Це відбувається не тільки з метою розвитку системи безпеки та оборони, а й для отримання членства в НАТО, що стане важливим кроком для підвищення розвитку та ефективності діючої наразі безпекової системи.

У 2022 році на саміті НАТО в Мадриді країни-члени Альянсу вирішили розширити Комплексну програму допомоги (КПД) і ще більше посилити підтримку України. Розширена КПД включає ініціативи, спрямовані на забезпечення надання екстреної, короткострокової, нелетальної військової допомоги Україні, а також створення структур для значного посилення підтримки НАТО для України в довгостроковій перспективі. Союзники та партнери виділили приблизно 800 мільйонів євро (майже 870 мільйонів доларів) на підтримку цих ініціатив [44].

Починаючи з лютого 2022 року в рамках Цільового фонду Комплексної програми підтримки України Альянс реалізував низку проектів підтримки за багатьма напрямками, зокрема:

- бойових пайків;
- технічних засобів забезпечення паливом (включаючи авіаційне паливо);
- предмети одягу (включаючи зимове спорядження та військове взуття);
- предмети медичного призначення (включаючи аптечки першої допомоги, ліки та машини швидкої допомоги);
- укриття та генератори;
- засоби виявлення та захисту від хімічних, біологічних, радіологічних та ядерних речовин;
- засобів знешкодження та розмінування;
- бойових машин проти безпілотників, а також системи зв'язку (включаючи сучасний супутниковий зв'язок).

На Мадридському саміті 2022 року в рамках Порядку денного НАТО на період до 2030 року лідери держав-членів Альянсу вирішили посилити програми навчання та нарощування потенціалу, а також щороку збільшувати загальні порогові показники фінансування НАТО в реальному вираженні. Ці витрати починають збільшуватися в 2023 році, забезпечуючи передбачуване загальне фінансування для досягнення результатів у цих критичних сферах. Порядок денний НАТО на період до 2030 року виражає прагнення значно покращити здатність Альянсу забезпечувати навчання та підтримку своїх партнерів у сфері нарощування потенціалу.

З січня 2023 року майже 20 мільйонів євро було виділено на конкретні ініціативи у сфері «безпека через співпрацю», спрямовані на надання додаткової підтримки кільком партнерам, особливо Україні. Завдяки цьому додатковому фінансуванню можна буде запускати проекти в таких сферах, як стійкість і психологічна стійкість, оборонне планування, інституційна розбудова, кіберзахист і навчання, які будуть завершені та впроваджені [44].

Значний розвиток системи оборони та безпеки в Україні був відзначений країнами НАТО на Вільнюському саміті (2023 рік). Так, було визнано, що «Україна досягла значного прогресу в покращенні взаємосумісності з НАТО та впровадженні реформ, Альянс вирішив, що План дій щодо вступу більше не є

необхідним для того, щоб Україна стала на шлях повної євроатлантичної інтеграції. У 2023 р. створено Раду Україна – НАТО на зміну Комісії на засадах рівності, що підтверджує зміцнення політичних зв'язків між партнерами, вищий рівень інтеграції України до Альянсу» [72].

Таким чином, НАТО відіграє особливу та надважливу роль у розвитку системи обороноздатності та безпеки України. Взаємодія з Альянсом відбувається з 1991 року. Найважливіший період співпраці Україна-НАТО можна вважати з 2014 року і до сьогодні. У цей проміжок часу було виявлено прогалини у системі безпеки та оборони України через вторгнення російської армії. Це сприяло підвищенню інтенсивності співпраці з НАТО.

Основні напрямки взаємодії Україна-НАТО в контексті розвитку системи обороноздатності та безпеки України полягають у перейнятті стандартів та норм Альянсу; проведенні реформування системи безпеки та оборони України; набутті досвіду й проведенні навчань для українських військових; отриманні допомоги від НАТО (військової, оборонної, фінансової) [73].

Отже, роль євроатлантичної інтеграції у підвищенні рівня національної безпеки українського суспільства значна. Таким чином, співпраця із НАТО дозволила наблизити систему безпеки та оборони до стандартів Альянсу, підвищити кваліфікацію українських військових, за допомогою спільних навчань за участі НАТО. Окрім цього, НАТО відіграє важливу роль у протистоянні росії в російсько-українській війні, надаючи фінансову, військову, гуманітарну допомогу.

Аналіз історичних аспектів національної безпеки України дає змогу зробити низку важливих висновків.

По-перше, формування системи національної безпеки України має глибоке історичне коріння, пов'язане з боротьбою за збереження держави та захист територіальної цілісності. Протягом століть український народ стикався з багатьма різними загрозами, включаючи іноземні вторгнення, політичний тиск і культурну асиміляцію. Ці виклики вплинули на розвиток сучасного розуміння безпеки як складного та багатовимірного явища.

По-друге, в умовах здобуття незалежності у 1991 році Україна постала перед необхідністю формування нової системи національної безпеки. Історичний досвід боротьби за свободу став основою для розробки стратегії захисту державного суверенітету, демократії та прав громадян. Пострадянська спадщина, що характеризується слабкістю державних інституцій, економічною нестабільністю та вразливістю до зовнішніх впливів, суттєво вплинула на ситуацію з національною безпекою. Це створило підґрунтя для появи нових загроз, особливо в економічній, військовій та інформаційній сферах.

Нарешті, історичні аспекти демонструють важливість урахування минулого досвіду при розробці сучасної політики національної безпеки.

Однією з найбільших загроз національній безпеці України є російська агресія, терористичні акти, гібридні війни, а також внутрішні суспільно-політичні конфлікти. Ці загрози мають комплексний характер і поєднують військову агресію, інформаційну війну та економічний тиск.

Економічна залежність від зовнішніх партнерів, кризові явища в енергетиці та незадовільний рівень розвитку вітчизняної промисловості створюють передумови для економічної нестабільності. Втрата контролю над важливими економічними територіями, такими як Крим і частина Донбасу, також значно послабила економічну безпеку країни.

Кіберзлочинність і кампанії з дезінформації є одним із ключових викликів сучасної гібридної війни. Вони викликають збої у функціонуванні критичної інфраструктури та впливають на внутрішню стабільність, тим самим послаблюючи довіру до державних інституцій.

Внутрішньополітичні конфлікти, корупція, неефективні структури управління та соціальна нерівність створюють додаткові ризики для національної безпеки. Важливою умовою збереження стабільності є посилення інституційної реформи та боротьба з корупцією.

Процес євроатлантичної інтеграції є важливим кроком на шляху зміцнення національної безпеки України. Широка співпраця з НАТО сприяє

інтеграції країни в глобальні структури безпеки, тим самим підвищуючи рівень безпеки країни, особливо в контексті загроз ззовні.

Членство в НАТО та тісна співпраця з цією організацією значно зміцнюють обороноздатність України. Спільна підготовка, обмін досвідом та інтеграція в системи колективної безпеки дозволяють Україні модернізувати Збройні Сили та розробляти стратегії реагування на можливі загрози.

Євроатлантична інтеграція є важливим інструментом досягнення політичної та економічної стабільності в Україні. Загалом євроатлантична інтеграція є важливим інструментом підвищення рівня національної безпеки України. Вона забезпечує країні не лише військову підтримку, а й економічну, політичну та енергетичну стабільність, роблячи країну більш стійкою до внутрішніх і зовнішніх викликів.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

3.1. Проблеми розвитку сучасної національної безпеки сучасної України

Законодавство України, що регулює відносини у сфері забезпечення національної (державної) безпеки, функції сектору безпеки та оборони, досі має певні недоліки, що призводить до проблем із застосуванням окремих нормативно-правових актів.

Науковці звертають увагу на неадекватність правової системи, а також на загрози, які з ними пов'язані, зокрема проявляються через:

- суперечливі правові норми;
- слабка юридична техніка розробки правових норм;
- порушення ієрархії правових норм;
- лазівки в правовій системі;
- надмірна правова регламентація суспільних відносин;
- несправедливість закону;
- термін дії;
- антигуманність права;
- відсутність правової системи, а також тривалої кодифікації для усунення суттєвих недоліків та техніко-юридичних недоліків [34, с. 31].

Забезпечення правової безпеки передбачає, перш за все, виявлення її загроз та визначення напрямів їх подолання [65, с. 120]. Також науковці та практики зазначають, що норми законодавства сформульовані недостатньо чітко та неоднозначно трактуються правоохоронними органами. Тому необхідно удосконалити законодавчий механізм сфери національної безпеки України [7, с. 77].

Основними документами, що регулюють питання національної безпеки в Україні, є Указ Президента № 105/2007 «Про Стратегію національної безпеки

України» та Закон України «Про національну безпеку України». Враховуючи час застосування цих документів та динаміку глобальних змін, можна вважати їх дещо застарілими та функціонально неактуальними. До цих недоліків відноситься те, що чинна стратегія національної безпеки України не містить реалістичного аналізу та принципів розподілу бюджетних ресурсів, а також механізмів реалізації стратегічних цілей та не визначає умови їх реалізації. Через ці недоліки документ має радше літературний, аніж політичний характер. За ці роки накопичилося багато змін, спричинених регіональними та глобальними тенденціями, які безпосередньо впливають на ситуацію в Україні. Глобальний і регіональний ландшафт національної безпеки України сьогодні змінюється швидше, ніж будь-коли, і більшість глобальних загроз, які кілька років тому були незнайомі або не стосувалися України, сьогодні стали реальністю. Слід зазначити, що всі загрози національній безпеці можна поділити на внутрішні та зовнішні. Справді, глобальні тенденції, потенційне джерело загроз національній безпеці, фігурують у списку зовнішніх факторів. До них належать такі чинники, як жорстка конкуренція між глобальними центрами сили та норми міжнародного права, які часто порушуються, чинячи інтенсивний тиск, а зусилля держав вирішити свої проблеми завдають шкоди іншим, і людина не в змозі ефективно захистити власну національність. Також необхідно враховувати наступні чинники, які можуть бути джерелами загроз національній безпеці, а саме: присутність самопроголошених напівдержавних формувань на території суверенних держав, виникнення небезпечних прецедентів визнання деяких з них інших країн, які стали ініціаторами сепаратистських процесів у регіоні [39, с. 426].

В умовах дефіциту сировини негативним є і конкуренція за доступ до неї та контроль за шляхами її розподілу на споживчі ринки; збільшення кількості «проблемних держав», які всупереч вимогам міжнародних режимів нерозповсюдження намагаються придбати зброю масового знищення та засоби її доставки; поширення тероризму, піратство, торгівля наркотиками, незаконний

обіг зброї та ядерних матеріалів, транскордонна організована злочинність, відмивання грошей, нелегальна міграція, торгівля людьми, кіберзагрози.

Важливо також зазначити, що глобалізація стимулює суперечливі тенденції суспільного розвитку. Все відбувається в умовах жорсткої міжнародної конкуренції, породжуючи безліч різноманітних форм співпраці та конкуренції, створюючи численні загрози національній безпеці та змушуючи країни використовувати різні механізми координації в цій сфері [39, с. 427].

До наведених проблем, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки в умовах глобалізації, слід додати, що найбільш очевидними негативними джерелами загроз національній безпеці є міжнародні переміщення капіталу, які стали неконтрольованими та вільними для контролю економічна діяльність. Дії міжнародних фінансових продажів, а також швидке поширення локальних економічних зривів на інші регіони світу, труднощі країн, що адаптуються до глобалізації, країни, що розвиваються, а також країни з перехідною економікою, оскільки нерівні підприємницькі можливості змушують ці країни застосовувати несприятливі «правила гри», зростаючий розрив між рівнями щастя і багатства та рівнем участі в процесі глобалізації багатих і бідних країн, що змушує останні країни мати дуже несприятливий вибір для розвитку [39, с. 427].

Крім того, одним із негативних факторів є зміна сфери зайнятості працівників, найменш підготовлених до технічного прогресу, зростання безробіття в країнах, що розвиваються, зі збільшенням втручання в розвиток потенціалу ядерних технологій загострюється боротьба за автономія у розподілі природних ресурсів світу, включаючи енергію, зерно, воду та мінеральні ресурси.

Ще одним питанням забезпечення національної безпеки в умовах глобалізації є розширення інформації найвпливовіших і найпотужніших країн щодо інформації, що стосується решти країн світу, хоч і мирних, але завжди можна спробувати проникнути в інформаційну сферу країн в ім'я навіювання та пропаганди, що приховує власну ідеологію [39, с. 428].

Враховуючи викладене, слід зазначити, що на сучасному етапі державотворення необхідно виробити практичну та ефективну політику у сфері забезпечення національної безпеки України на основі «чіткого врахування «суттєвих факторів», які на неї впливають. Знання їх основних характеристик, пріоритетів і граничних значень.

Кожна з наведених проблем впливає на стан національної безпеки і потребує системного та всебічного аналізу. Треба враховувати, те що у розбудові нашої держави потрібно усунути проблеми і прогалини задля забезпечення національної безпеки в контексті загальних тенденцій розвитку глобалізація [39, с. 428].

Сучасне геополітичне становище України визначається новою спрямованістю економіко-політично-соціальних відносин, що ставить перед державою і суспільством важливі завдання щодо вдосконалення правової бази в інтересах зміцнення національної безпеки України. Основним напрямком реформування нормативно-правової бази діяльності всіх складових національної безпеки має стати злагоджена діяльність усіх правоохоронних органів, спрямована на захист прав і свобод людини і громадянина. У контексті глобальних геополітичних змін зміст питання забезпечення безпеки людини, суспільства та держави включає військовий, економічний, політичний, соціальний, екологічний та гуманітарний аспекти, а також питання історичного, національного та релігійного порядку [2].

Іншими джерелами ризиків і загроз національній безпеці України є саме зміни клімату, науково-технічні розробки, просування інтересів інших країн на протигагу національним інтересам України тощо. Перераховані вище джерела ризиків і загроз є типовими для більшості країн, повністю усунути їх неможливо. Тому, розробляючи державну політику у сфері забезпечення національної безпеки, держави повинні знайти інструменти, які дозволять їм адаптуватися до постійно мінливих змін. Цей підхід передбачає посилення національної стабільності.

Крім аналізу ризиків і загроз національній безпеці, стратегічний аналіз безпекового середовища також передбачає виявлення слабких місць, переваг і можливостей держави і суспільства у сфері захисту національних інтересів.

Ще одна сильна сторона української держави та суспільства полягає у формуванні законодавчої бази, яка регулює механізми державного управління як у звичайних умовах, так і в умовах надзвичайного та воєнного стану. Це значною мірою забезпечує спадкоємність державного управління, яке є одним із важливих напрямів забезпечення національної безпеки та стабільності. Крім того, прийнятий у 2021 році Закон України «Про основи національного спротиву» заклав основи організації територіальної оборони, яка відіграє важливу роль у забезпеченні захисту держави в поточній війні. Зокрема, таким чином було реалізовано принцип субсидіарності, який є одним із ключових елементів у сфері формування національної стабільності. Це значно покращує ефективність реагування на військові загрози на місцевому рівні та забезпечує хорошу координацію на всіх рівнях. Законом України «Про основи національного спротиву» також визначено, що національний рух опору відіграють важливу роль у забезпеченні національної безпеки. Це можна порівняти з партизанським рухом, у якому одна з функцій полягає в боротьбі з диверсантами, тому що тероборонці повинні знати район в якому вони діють [34, с. 32-33].

Повномасштабне вторгнення, а також гібридна війна, яку РФ веде з 2014 року, виявили в Україні й інші переваги, такі як потужний волонтерський рух та значний потенціал для самоорганізації суспільства. Активна підготовка та навчання представників державних органів, сил безпеки та оборони, особливо за участю іноземних держав та НАТО, щодо комплексного реагування на різноманітні загрози дозволила значно підвищити рівень готовності держави до збройного вторгнення з боку РФ, яка якісно вирізняє поточну ситуацію від тієї що сталося у 2014 році. Безумовною перевагою є також лідерство Президента України, яке забезпечило не лише ефективне протистояння чисельно більшим

силам противника, а й дало змогу організувати потужну міжнародну коаліцію демократичних держав на підтримку України.

В умовах війни створюються нові можливості для захисту національних інтересів і продовження післявоєнного відновлення країни. Перш за все, це зміцнення двосторонніх відносин України з низкою країн світу, просування України на шляху євроінтеграції та захист суверенних прав у судових установах на міжнародному рівні, особливо в Міжнародному суді. ООН, у суспільному резонансі та підтримці України у світі тощо.

Відповідно до положень Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020, стійке та динамічне економічне зростання можливе за наявності: розвитку конкуренції на ринку, монополізація економіки та розмежування економічних відносин; захистити права власності; дерегуляція та заборона тиснуть на бізнес; залучення інвестицій; стійке функціонування фінансової системи; вдосконалити закон про судоустрій; науковий розвиток, розвиток дослідницької інфраструктури, а також ефективна взаємодія науковців з державою та приватним сектором, заохочення інновацій та впровадження новітніх технологій; сприяє розвитку галузей із значним потенціалом і можливостями виробництва високотехнологічної продукції цивільного та оборонного призначення; визначити та запровадити надійні механізми контролю за використанням нових технологій для забезпечення безпеки людини та навколишнього середовища тощо. Проте положення конкретної стратегії не повністю вирішують питання, пов'язані з інноваційною складовою національної безпеки [57].

Фрагментація системи управління національною безпекою є небезпечним явищем, оскільки, з одного боку, заважає реформуванню сектору безпеки, а з іншого – унеможливорює ефективне використання його сил і ресурсів у кризових ситуаціях. Якщо ці конфлікти не будуть вирішені, явище кризи в управлінні може виникнути щоразу, коли виникають конфлікти між політичними силами, що впливають на уряд, і політичну владу Президента.

Очевидно, що вирішення зазначеної проблеми неможливе без конституційного балансу влади Президента України, Кабінету Міністрів України та Верховної Ради України. Інакше кажучи, розвиток ефективного управління у сфері безпеки і оборони має бути пов'язаний насамперед з удосконаленням норм Конституції України.

По-перше, повноваження Президента України, як верховного головнокомандувача Збройних Сил України, мають бути чітко визначені для всіх військових частин, оскільки Збройні Сили не є єдиною збройною силою України. Конституційна фраза «Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України та інших військових формувань» унеможливила б інше тлумачення. Ця проблема тісно пов'язана з тим, що в Україні ряд важливих силових структур не належать до міністерств. Тому інституційні перетворення, пов'язані з їхньою діяльністю, мають базуватися на чітко визначених конституційних повноваженнях Президента України та Кабінету Міністрів України.

Друга важлива проблема – відсутність визначеного конституційного механізму забезпечення реалізації рішень Президента як керівника у сфері безпеки і оборони. Існування такого механізму усуне будь-які підстави для майбутніх політичних конфліктів щодо управління безпекою та обороною та відкриє шлях для впровадження, у разі необхідності, подальших інституційних перетворень у секторі безпеки відповідно до рекомендацій Європейської Ради, а зокрема щодо включення всіх владних структур до системи виконавчої влади у складі Кабінету Міністрів України. Виходячи з цього, необхідно уніфікувати порядок адміністративного контролю та управління діяльністю Президента України та Кабінету Міністрів України як у мирний час, так і в умовах надзвичайного та оголошеного воєнного стану. Процедури демократичного цивільного контролю також потребують уточнення. Це вимагає ретельного розгляду процедурних питань і всебічного перегляду законодавства про безпеку й оборону [1].

Отже, національна безпека України потребує глибоких і комплексних реформ з урахуванням внутрішніх і зовнішніх викликів, які продовжують

зростати в контексті глобальних змін і регіональних конфліктів. Основною проблемою є застаріла законодавча база, нечіткість трактування правових документів, що призводить до невизначеності у сфері безпеки та низької ефективності правової системи. Перспектива розвитку національної безпеки полягає в модернізації законодавства, особливо у сфері оборони, із застосуванням принципів демократичного контролю, прозорості та чіткого визначення стратегічних цілей.

3.2. Забезпечення національної безпеки в контексті участі України в діяльності міжнародних організацій

В умовах глобалізації та одночасної дезінтеграції та регіоналізації успіх держав, у тому числі й України, залежить від наявності ефективної стратегії взаємодії з міжнародними органами, за якої держава може взаємодіяти на глобальному та регіональному рівнях: мир, стабільність, розвиток, а також - використовувати засоби міжнародного співробітництва та отримувати широку допомогу для досягнення своїх цілей [43, с. 4].

Україна співпрацює з міжнародними організаціями в різних форматах і обсягах. Членство в 75 міжнародних організаціях може підкріплювати добрі наміри політичного керівництва країни «співпрацювати з усіма зацікавленими партнерами та уникати залежності від окремих держав, груп держав або міжнародних структур» [20].

Україна бере активну участь у всіх напрямках роботи ООН. Найважливішими з них є підтримання міжнародного миру та безпеки, зміцнення законності в міжнародних відносинах, розвиток співробітництва у вирішенні соціально-економічних і гуманітарних проблем, забезпечення прав людини. Україна надає особливого значення діяльності ООН з підтримання міжнародного миру та безпеки та вважає участь в ООН важливим елементом своєї зовнішньої політики. З липня 1992 року Україна активно надає війська та персонал до Миротворчої місії ООН (ОМП). Станом на березень 2013 року в 7-му ОПМ ООН

брали участь 538 українських військовослужбовців та співробітників МВС України, у тому числі з Демократичної Республіки Конго, Кіпру, Косово, Кот-д'Івуару, Ліберії, Судану та Південного Судану. За цим показником Україна посідає п'яте місце серед країн Європи.

Співпраця з ООН у сфері роззброєння зосереджена на зміцненні міжнародних інструментів і режимів у сферах контролю над озброєннями, нерозповсюдження зброї масового знищення та дотримання режиму санкцій Ради Безпеки ООН. Україна бере активну участь у діяльності агенцій ООН у сфері захисту прав людини. Україна була членом Ради ООН з прав людини, новоствореної інституції з прав людини, і бере активну участь у роботі спостерігачем при залучених радах. З травня 2008 року по жовтень 2012 року в рамках Ради, Україна успішно пройшла загальний періодичний огляд ситуації з прав людини в країні, результати якого були затверджені 14 березня 2013 року [65].

У 2013 році Україна є членом наступних керівних органів ООН та спеціалізованих установ системи ООН: Комісії ООН з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ), Комісії із соціального розвитку, Комісії з наркотичних засобів, Комітету з внесків, Виконавчої ради Структури ООН з питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок «ООН-Жінки», Комітету з інформації, Ради Організації ООН з промислового розвитку (ЮНІДО), Адміністративної ради та Ради поштової експлуатації Всесвітнього поштового союзу, Програмного та бюджетного комітетів Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) [65].

Представники України також входили до складу керівних органів Програми розвитку ООН та Фонду ООН у галузі народонаселення (Виконавчої ради ПРООН/ЮНФПА/ЮНОПС), Дитячого фонду ООН (Виконавчої ради ЮНІСЕФ), Всесвітньої туристичної організації (Виконавчої ради ЮНВТО), Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (Виконавчої ради ЮНЕСКО), Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (Рада ФАО), Всесвітньої продовольчої програми ООН (Виконавча Рада ВПП).

Україна бере участь у діяльності Європейської економічної комісії (далі – ЄЕК) ООН, яка зміцнює регіональне співробітництво у сферах енергетики, транспорту, екології та економічної інтеграції. ЄЕК ООН є одним із найважливіших джерел технічної допомоги для нашої країни у вищезазначених сферах. У періоди 2002-2003 та 2007-2008 років постійного представника України в Женеві обрано віце-головою ЄЕК ООН. Представники України працюють в офісі Комітету ООН з питань екологічної політики (далі - КЕП) та сталої енергетики (далі - КСЕ) [65].

Ефективна взаємодія України зі спеціалізованими установами ООН здійснюється з багатьох питань глобального порядку денного, зокрема боротьби з бідністю, охорони навколишнього середовища, покращення економічної системи охорони здоров'я тощо. Важлива роль у здійсненні цієї взаємодії належить Представництву ООН в Україні, який забезпечує реалізацію проектів Програми розвитку ООН в Україні (далі - ПРООН). Окрім ПРООН, Бюро також координує діяльність Всесвітньої організації охорони здоров'я (далі - ВООЗ), МАГАТЕ, МОП, Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), Програми ООН з ВІЛ/СНІДу (ЮНЕЙДС), Управління ООН з наркотиків і злочинності, ЮНЕСКО та ЮНІСЕФ.

Значну увагу приділено розвитку співпраці з Управлінням ООН з наркотиків і злочинності (далі - УНЗ ООН). У травні 2012 року в Україні за підтримки РБ ООН відбулася Міжнародна конференція «Українське суспільство і наркотики: вибудова нового стратегічного підходу» за участі заступника Генерального секретаря ООН, виконавчого директора РБ ООН, а також відомі міжнародні експерти. У 2012 році Україна пройшла перший цикл виконання Конвенції ООН проти корупції, офіційне оголошення результатів відбулося у 2013 році [65].

На особливу увагу заслуговує велика робота, яку проводить українська сторона за різними напрямками співпраці з МАГАТЕ. Одним із актуальних завдань цієї співпраці є налагодження коопераційних відносин у «трикутнику» Україна – ЄС – МАГАТЕ в рамках інтеграції енергетичних просторів.

Прикладом успішної участі України в діяльності міжнародних організацій також може бути гнучка взаємодія з ЮНЕСКО, спрямована на розширення міжнародної співпраці наукових, освітніх організацій та культури.

Завдяки послідовній і виваженій позиції України в ООН та інших міжнародних організаціях наша держава отримує значну технічну підтримку від спеціалізованих установ ООН, фондів і програм цієї організації [65].

Пріоритетною позицією в сучасному міжнародному співробітництві є питання сталого розвитку та охорони навколишнього середовища, у боротьбі з глобальною зміною клімату. Головну роль у цьому напрямку відіграє ООН як найважливіше джерело міжнародного екологічного права. Україна є учасницею понад 40 глобальних і регіональних природоохоронних конвенцій і угод і бере активну участь у переговорному процесі щодо підготовки нової міжнародної угоди, яка замінить Кіотський протокол до Рамкової конвенції про зміну клімату. Досить динамічно розвивається співпраця української сторони з Лісовим форумом ООН та Комісією ООН зі сталого розвитку. Україна співпрацює з Програмою ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП) у рамках тристоронньої ініціативи з питань довкілля та безпеки ЮНЕП, ПРООН та Організації з безпеки та співробітництва в Європі (далі – ОБСЄ).

Українська сторона ініціювала розробку Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпатського регіону (Карпатської конвенції) та головувала в Карпатській конвенції з грудня 2006 р. по червень 2008 р. Наразі представник України входить до складу Комітету із захисту Чорного моря від забруднення, створеного відповідно до Бухарестської конвенції, та його консультативних груп, Бюро Конвенції про охорону біологічного різноманіття, Комітету з дотримання Картахенського протоколу про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття, Комітет із моніторингу загального виконання Рамкової конвенції ООН про зміну клімату, Офіс Угоди про зміну клімату, збереження китоподібних і Постійний комітет двох інших регіональних угод з охорони природи [65].

Українські делегації регулярно беруть участь у засіданнях сторін Монреальського протоколу про речовини, що руйнують озоновий шар. За багаторічні досягнення в охороні озонового шару уряд України та Національна озонова служба отримали почесні грамоти Монреальського протоколу.

На сучасному етапі міжнародного співробітництва дедалі більше уваги приділяється сільському господарству, особливо в контексті вирішення продовольчих, соціальних та екологічних питань. Працюючи в п'яти комітетах і трьох комісіях ФАО, українська сторона бере безпосередню участь у прийнятті рішень у цій важливій сфері. Важливою перевагою співпраці з ФАО є те, що Україна отримує технічну підтримку для розвитку пріоритетних напрямків агросектору [65].

У 2008 році Україна підтримала заходи ООН з надання гуманітарної допомоги країнам, які найбільше постраждали від продовольчої кризи, а в 2009 році Україна стала одним із донорів Всесвітньої продовольчої програми, найбільшої організації, що надає таку допомогу. Першою країною, яка отримала продовольчу допомогу від України в рамках ВПП, стала Ефіопія.

Українська сторона бере активну участь у роботі Європейської та Середземноморської організації захисту рослин, Міжнародного союзу з охорони нових сортів рослин та Комісії зі збереження морської фауни Антарктики.

Україна залишається членом Міжнародної ради по зерну та спостерігачем у Міжнародному бюро виноградарства та виноробства.

Варто відзначити велику активність української сторони у міжнародному співробітництві у сфері охорони здоров'я, особливо в рамках ВООЗ. Україна брала участь у розробці кількох стратегічних та договірних документів ВООЗ, зокрема Рамкової конвенції ВООЗ з боротьби проти тютюну та резолюцій Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я [65].

Співпраця з Міжнародною федерацією товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця значною мірою сприяє підготовці української сторони до розгортання бойових дій в умовах епідемії пташиного грипу.

Українська сторона бере активну участь у Дунайському комітеті, створеному відповідно до Конвенції про морський режим на Дунаї, Організації із заборони хімічної зброї, Європейській конференції цивільної авіації, Міжнародній організації комісій з цінних паперів, Міжнародному виставковому бюро та Міжнародна архівна рада.

Успішно розвивається співпраця української сторони з Міжнародною організацією з міграції, провідну роль у якій відіграє МВС. Міністерство внутрішніх справ також активно співпрацює з Міжнародною організацією кримінальної поліції – Інтерпол [65].

Національне космічне агентство України бере участь в обговоренні актуальних питань космічної техніки та технологічного застосування в рамках Комітету ООН з використання космічного простору в мирних цілях, діє в рамках Комітету супутникового спостереження Землі та трьох інших структур. Державний комітет з питань технічного регулювання та споживчої політики України активно підтримує та розвиває багатосторонні міжнародні відносини. Ця діяльність є важливою в контексті виконання Україною зобов'язань перед Світовою організацією торгівлі (далі - СОТ) та позитивно впливає на конкурентоспроможність української продукції.

Зі вступом нашої країни до СОТ у травні 2008 року розпочався новий етап багатостороннього співробітництва України. Наразі українська сторона працює на засіданнях Генеральної ради СОТ, бере участь у двосторонніх і багатосторонніх процесах у рамках Дохінського раунду переговорів, вирішує питання вступу України до існуючих груп держав-членів Організації та єдності за регіональним принципом або «за інтересами». Приєднання до СОТ відкрило для України можливість для укладення угод про вільну торгівлю з ЄС та Європейською асоціацією вільної торгівлі, зміцнюючи позиції нашої країни в імплементації існуючих двосторонніх угод. Актуальним залишається продовження реформування режиму зовнішньої торгівлі України з метою приведення його у відповідність до норм і принципів СОТ [65].

Забезпечуючи загальну координацію роботи українських відомств, пов'язаних із вступом нашої держави до міжнародних організацій, МЗС також виконує функції основного відповідального відомства України у взаємовідносинах з близько 20 відомствами між ними (включаючи ООН та її головне агентство). Серед цих структур варто відзначити регіональні організації та інтеграційні угруповання – Раду Європи, ОБСЄ, Організацію за демократію та розвиток – ГУАМ, Організацію чорноморського економічного співробітництва (далі - ОЧЕС), Центральноевропейську ініціативу (ЦЕІ). Широкий спектр діяльності цих організацій та різноманітність завдань, пов'язаних із участю української сторони, вимагають участі багатьох інших відомств [65].

Тому взаємодія в рамках ОЧЕС пов'язана з просуванням інтересів української сторони у сферах транспорту, фінансового та наукового співробітництва, енергетики та охорони навколишнього середовища, туризму. Сьогодні ГУАМ є динамічною та ефективною організацією зі значним потенціалом співпраці у сферах транспорту, енергетики, гуманітарної діяльності та безпеки. Членство України в ГУАМ сприяє підвищенню міжнародного авторитету України та зміцненню її регіонального лідерства.

СНД – це регіональне угруповання країн Центральної та Східної Європи, діяльність якого спрямована на розвиток співпраці в політичній, соціально-економічній, науковій і культурній сферах і на цій основі сприяє збільшенню стабільності та безпеки в регіоні. Пріоритетним напрямком України є участь у діяльності проектів Ініціативи у сферах енергетики, промислового розвитку, науки і технологій, транспорту та транскордонного співробітництва.

Вступ України до Ради Європи є важливим елементом інтеграції країни до єдиного європейського правового простору шляхом приведення національного законодавства у відповідність до стандартів організації. Основні напрями співпраці між Україною та Радою Європи, зокрема забезпечення прав людини та соціальної солідарності, реформування судової системи та боротьба з корупцією, є основою Плану дій Ради щодо європейської валюти для України на 2008 - 2011 роки. Відповідно до Статуту Ради Європи Україна представлена в

усіх основних органах Ради Європи; у 2010-2011 роках Україна головує в Комітеті міністрів Ради Європи [65].

Діяльність України в ОБСЄ забезпечує рівноправну участь нашої держави в обговоренні та вирішенні актуальних питань безпеки та міжнародного співробітництва в регіоні. Посилення превентивної ролі ОБСЄ та активізація її участі у вирішенні «заморожених» конфліктів є одним із основних напрямків співпраці України з ОБСЄ. Українська сторона постійно бере участь у вирішенні актуальних питань реформування та подальшого розвитку інститутів ОБСЄ [65].

Згідно з рішенням 13-ї щорічної сесії Конференції держав-учасниць Конвенції про заборону хімічної зброї (КХЗ), що проходила з 2 по 5 грудня 2008 р. у Гаазі (Нідерланди), Україну втретє обрано членом Виконавчої ради Організації із заборони хімічної зброї (ОЗХЗ).

Цей керівний орган ОЗХЗ складається з 41 держави з 188 держав-членів Організації, обраних Конференцією держав-учасниць Конвенції про заборону хімічної зброї (КХЗ) на другий рік.

Україна, як Сторона Конвенції та держава-учасниця ОЗХЗ, з листопада 1998 року бере активну участь у роботі відповідних органів цієї міжнародної організації, виходячи з необхідності зміцнення глобального нерозповсюдження ядерної зброї, зброї масового знищення, розвивати та зміцнювати міжнародне співробітництво у напрямку роззброєння хімічної зброї, захищати національні інтереси у сфері наукових розробок та хімічної промисловості.

За період з травня 2009 по травень 2011р. Україна є членом Виконавчої ради ОЗХЗ, що дає змогу українській делегації брати участь у поточних сесіях, які регулярно скликаються для розгляду актуальних питань, пов'язаних з хімічним роззброєнням, та діяльності в рамках організації, розробки та прийняття відповідної політики. рішення тощо.

Під час сесій Виконавчої ради було розглянуто багато питань, пов'язаних з аналізом виконання Конвенції державами-учасницями, перш за все в контексті ліквідації хімічної зброї, прийнятої низкою держав. та старі виробничі приміщення; оцінювати вплив науково-технічних досягнень на дію Конвенції та

реалізацію Конвенції на національному рівні; перспектива подальшої універсалізації цієї багатосторонньої угоди та розвитку міжнародного співробітництва в рамках ОЗХЗ, особливо з метою боротьби з проявами «хімічного» тероризму тощо [65].

Українська сторона прагне реалізовувати такі пріоритетні для нашої країни напрями співпраці з ОЗХЗ, як-от:

- співробітництво в рамках статті XI Конвенції, заохочення країн-учасниць ОЗХЗ розвивати взаємовигідний обмін науковими та технічною інформацією та як основа для реалізації наукових проектів і загальних застосувань (у тому числі в галузі сільського господарства, фармацевтики, медицини;
- вплив на вирішення питань з ліквідації хімічної зброї, які можуть зачіпати інтереси України;
- сприяння інспекційній діяльності ОЗХЗ, пов'язаної з проведенням перевірок об'єктів хімічної промисловості держав-учасниць Конвенції;
- подальший розвиток співпраці за Статтею X КХЗ, згідно з якою кожна з держав-учасниць КХЗ зобов'язується надавати допомогу та захист від хімічної зброї будь-якій іншій країні-стороні КХЗ.

Крім того, під час участі у Виконавчій раді ОЗХЗ з 2009 по 2011 роки Україна наголошувала на необхідності посилення міжнародного співробітництва у сфері зміцнення безпеки об'єктів хімічної промисловості ОЗХЗ та ліквідації або знищення виснажених або надлишкових токсичні хімічні запаси [65].

Отже, роль міжнародних організацій у зміцненні безпеки українського суспільства є дуже великою. Адже Україна є учасником великої кількості міжнародних організацій, які впливають на зміцнення національної безпеки країни. Так, велика допомога зі сторони міжнародних організацій є дуже важливою. В свою чергу, Україна бере участь у роботі різних структур ООН, де посідає важливе місце. Робота в структурах ООН та інших міжнародних організаціях є важливим елементом у розвитку міжнародних відносин та статусу держави на міжнародній арені.

3.3. Шляхи підвищення рівня національної безпеки України

Національна безпека України є важливою складовою функціонування держави, забезпечення суверенітету, територіальної цілісності, економічної стабільності та захисту прав і свобод громадян. У сучасних умовах, коли країна стикається з багатовимірними загрозами, включаючи військову агресію, кіберзлочинність, економічну нестабільність та кібератаки, необхідно розробити ефективні засоби зміцнення національної безпеки. Важливими напрямками є вдосконалення системи оборони, зміцнення міжнародного співробітництва, реформування правоохоронних органів, забезпечення енергетичної безпеки та розвиток національної ідентичності. Лише комплексний підхід до вирішення цих проблем може забезпечити стабільність України перед внутрішніми та зовнішніми викликами [57].

В секторі безпеки України працює до 700 тисяч військових та цивільних. На утримання інститутів витрачаються значні бюджетні кошти, на балансі яких знаходиться величезна кількість основних засобів. Оскільки держава має і повинна зберігати монополію на використання сил і засобів силових структур, то сектор безпеки можна вважати найбільшою державною монополією в Україні, яка виробляє один із основних благ правосуддя – безпеку і потребує фінансових і матеріальних ресурсів. Його ефективна діяльність є одним із факторів розвитку держави. Однак на сьогоднішній день не було проведено навіть аудиту його сил і засобів, оскільки він був запущений у 2005 році. Комплексний огляд сектору безпеки був фактично заблокований.

Проблеми продуктивності сектора безпеки багатогранні. Деякі з них мають загальнодержавний характер і можуть бути вирішені лише в рамках загального покращення ситуації в країні. У цьому контексті перш за все фінансове, матеріально-технічне забезпечення країни. Однак існує велика кількість проблем, які є специфічними для сектору безпеки і можуть бути вирішені шляхом управлінської та організаційної діяльності [1].

Сьогодні є можливість вжити низку заходів, спрямованих на підвищення ефективності сектору національної безпеки, оскільки діяльність Президента України, Кабінету Міністрів України та Верховної Ради України залежить від альянсу політичних урядових сил.

Політична, адміністративна та оперативна складові управління національною безпекою мають бути поєднані таким чином, щоб забезпечити найбільш ефективне використання сил і засобів сектору безпеки за різних умов – під час миру, у кризових ситуаціях та у разі війни.

Існуюча нормативно-правова база у сфері безпеки в Україні характеризується значною термінологічною та концептуальною невизначеністю, внутрішньою неузгодженістю та відсутністю механізмів оцінки дотримання правових норм управління, діяльності органів управління та їх відповідальності.

Окремі закони, що визначають статус, функції та принципи діяльності Збройних Сил України, військових формувань, що забезпечують громадський порядок, поліції, внутрішніх військ МВС, системи безпеки Цивільної охорони, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Державна прикордонна служба України, Спеціальна служба захисту інформації та зв'язку, Міністерство державної безпеки, Прокуратура, Служба митної служби, Державна пенітенціарна служба, Державна податкова служба, Державна спеціальна служба транспорту [1].

Крім того, спеціальні закони регулюють діяльність окремих підрозділів різних рівнів підпорядкування, включаючи розвідку, контррозвідку та слідчі органи. Це функції та повноваження Головного управління розвідки Міністерства оборони, розвідувального органу Держприкордонслужби, слідчого органу прокуратури, СБУ, МВС та податкової.

Відповідно до п. 17 ст. 92 Конституції України основи національної безпеки визначаються виключно законом України. Тобто, крім Конституції України, має бути ще хоча б один закон, який регулює основи національної безпеки держави. Він має відповідати положенням Конституції та чітко визначати їх зміст. Тривалий час, починаючи з прийняття Конституції України

1996 року і до 2003 року, ця норма не дотримувалася, оскільки основи національної безпеки в Україні визначалися концепцією національної безпеки та військовою доктриною, яка не є законом [1].

З прийняттям Закону України «Про основи національної безпеки України» окремі положення п. 17 ст. 92 Конституції України принаймні формально дотримано. Проте з прийняттям цього закону не були вирішені всі питання щодо уточнення положень Конституції України щодо державного адміністративного устрою у сфері національної безпеки. По суті, український закон «Про основи національної безпеки України» є «узаконеним» поняттям національної безпеки, яке не має на меті запровадити, висловлюючись лексикою ЄС, «належне врядування» у секторі безпеки України. Тому доцільно розробити оновлений закон «Про національну безпеку України», який уточнить положення Конституції України в частині, що стосується управління сектором безпеки. Такий оновлений закон визначатиме технологію управління сектором безпеки України, уникаючи доктринальних питань, визначених Законом України «Про основи національної безпеки», Стратегією національної безпеки та військовою доктриною України. Робота над розробкою цього документу має бути узгоджена з конституційним процесом і проводитися за максимальної участі експертів у цій галузі, які представляють різні політичні сили.

Важливим питанням є підвищення ефективності діяльності Ради національної безпеки і оборони (далі – РНБО) України. У провідних країнах подібні структури відіграють важливу роль в управлінні сектором безпеки, але їх робота організована по-різному. Регулярне спілкування між керівниками, відповідальними за безпеку та оборону, має важливе значення. Наприклад, у США регулярні робочі сніданки (кілька разів на тиждень) організовують міністр оборони, держсекретар та їхні заступники. Пленарні засідання, на яких ухвалюються офіційні юридичні рішення, можуть відбуватися лише раз на рік, а то й раз на кілька років. В Україні робота РНБО України є формалізованою та спрямована насамперед на координацію діяльності органів влади у сфері безпеки та оборони згідно з установленим порядком. Зв'язкова роль РНБО України є

другорядною. На рівні виконавчого керівництва визначальним є вміння координувати застосування сил і засобів галузі безпеки для реагування та відсічі складним сучасним загрозам. Зрештою, відсутність координації та взаємодії між правоохоронними органами призводить до неузгодженості дій та неможливості вироблення та реалізації ефективної політики національної безпеки, оскільки навіть найвищі ланки управління, які приймають рішення, не мають повної інформації про операції держави [1].

У провідних країнах зміцнення індустрії безпеки здебільшого передбачає створення централізованих інформаційних потоків, які покращують якість прийняття рішень. У більшості випадків розробка єдиних оцінок інформації з різних джерел здійснюється на рівні РНБО чи подібного відомства. Однією з форм інформаційної інтеграції є створення центрів оцінки загроз. Їхня головна функція – моніторинг ситуації на основі інформації з усіх джерел, доступних державі, оцінка на цій основі рівня загрози, проти якої мають діяти державні інституції, та визначення рівня їх готовності.

Важливим питанням є розмежування політичних та адміністративних (професійних) посад у секторі безпеки. Сектор безпеки має бути деполітизованим, тобто поза політичною боротьбою. Принцип деполітизації передбачає заборону використання інститутів державної влади для досягнення політичних інтересів політичних сил, партій, рухів, груп чи окремих осіб. Водночас деполітизація сектору безпеки не повинна заважати персоналу сил безпеки здійснювати свої законні політичні права. Водночас принцип деполітизації не може використовуватися як маска безвідповідальності під час реалізації визначених законодавством України завдань політики державної безпеки та оборони. Практика довела, що деполітизовані підходи, були втілені в українському Законі «Про демократичний цивільний контроль над військовими організаціями та державними правоохоронними органами», який вже втратив свою чинність у 2018 році тому вже потребує уточнення для подолання внутрішніх конфліктів [1].

Отже, закон передбачав, що діяльність військових частин має здійснюватися за принципом єдиноначальності. Водночас існує думка щодо розділення функцій і повноважень політичного керівництва та професійного військового управління. Водночас політичні лідери не можуть бути зв'язаними рішеннями політичних партій чи державних установ. Закон фактично поширює деполітизацію як на професійних військових, що правда, так і на політиків, залучених до управління сектором безпеки, що викликає суперечки. Не викликає заперечень думка про те, що керівники розвідки, контррозвідки та інших спецслужб не повинні бути політичними діячами. При цьому політичний контроль мають здійснювати безпосередньо вищі посадові особи держави та Верховна Рада в межах своїх повноважень. Однак такі чиновники, як міністр оборони та міністр внутрішніх справ, мають бути політиками, оскільки вони є членами Кабінету Міністрів. Така «деполітизація» міністрів може перетворити сектор безпеки на «державу в державі», формально деполітизовану, але на практиці більше схожу на незалежну політичну силу зі своїми поглядами на шлях розвитку та державного будівництва країни. Зважаючи на зазначені проблеми, ключовим завданням деполітизації сектору безпеки є впровадження ефективних механізмів поєднання політичного та технічного управління владними інституціями. Зрозуміло, що такі механізми мають бути індивідуальними для кожного органу державної влади з урахуванням специфіки роботи та існуючих традицій.

Реформа правоохоронної системи є конституційною вимогою, яка не виконується з 1996 року. Стаття 9 перехідних положень Конституції України передбачає створення в Україні «системи попереднього та первинного розслідування, що регулює його діяльність», як слідчого механізму, внаслідок чого змінюються функції та завдання прокуратури, а також інших правоохоронних органів. Репресивна система, яка діятиме за новими принципами, що відповідають європейським стандартам, ще не створена, відповідне законодавство не розроблено та не імplementовано.

Необхідність системного реформування правоохоронної системи зумовлена міжнародними зобов'язаннями України, насамперед у рамках членства країни в Раді Європи. Як член організації Україна повинна виконувати низку її рекомендацій. Основними з них є Рекомендація Парламентської Асамблеї Ради Європи 1402 (1999) «Нагляд за службами внутрішньої безпеки в державах-членах Ради Європи», 1713 (2005) «Про демократичний контроль регіональної безпеки в державах-членах Ради Європи». Рекомендація Res (2000) 19 Комітету міністрів Ради Європи «Роль прокуратури в системі кримінального правосуддя».

Також виникла необхідність реформування репресивної системи. Низка міжнародних конвенцій і угод в яких брала участь Україна, особливо у боротьбі з корупцією, міжнародною злочинністю, відмиванням грошей тощо. За останні 5 років документи є концептуальними щодо реформ, які опубліковано правоохоронними органами. Розробленим проектом реформування на сьогодні є «Концепція реформування кримінальної юстиції» (схвалена згідно з Указом Президента України від 8 квітня 2008 року № 311/2008 на виконання рішення Міністерства безпеки, безпеки і оборони України). Відповідно до цієї концепції, реформа має охоплювати кримінальне законодавство, кримінальний процес, окремі органи, відповідальні за правоохоронну діяльність, а також порядок виконання судових рішень. Реформа має розпочатися з кардинальних змін до кримінально-процесуального та кримінального кодексів. На цій основі відбуватимуться інституційні перетворення, гарантованими прийняттям нових редакцій низки законів (зокрема «Про прокуратуру», «Про Службу безпеки України», «Про поліцію» та ін.).

Обґрунтованим є підхід до системного реформування правоохоронних органів, що ґрунтується на докорінному перегляді процесуальних правил їх діяльності. Функціонування правоохоронної системи України базується на Кримінально-процесуальному та Кримінальному кодексах. Фактично ці документи визначають його загальну структуру та процеси взаємодії між основними елементами. Загалом запропонована концепція може стати основою

для реформування правоохоронних органів України. Водночас вони вимагають вирішення проблеми відповідно до загального процесу реформування сектору безпеки та створення ефективної системи управління відповідно до стратегії національної безпеки України. Крім того, потребують глибшого вивчення деякі положення Концепції інституційної трансформації, які стосуються в основному створення окремого антикорупційного відомства, функцій митних органів та залежності системи цивільного захисту.

Так, щоб підвищити рівень національної безпеки потрібно:

- підвищити ефективність сектору безпеки в Україні, що є комплексним завданням, яке потребує вирішення на різних рівнях управління в межах фінансових можливостей та наявних ресурсів держави;
- розробити першочергові заходи, які мають бути спрямовані на підвищення управлінської дисципліни на відомчому рівні в рамках затверджених програм і планів роботи інститутів сектору безпеки;
- налагодити регулярний діалог на найвищих рівнях управління та розуміння між керівниками та ключовими працівниками потужних інституцій важливості їхньої діяльності для держави може підвищити ефективність сектору безпеки, навіть якщо швидких рішень проблем безпеки немає фінансового, матеріально-технічне забезпечення;
- відновлення політичної стабільності сприяє вирішенню існуючих проблем в організації та управлінні сектором безпеки шляхом правового регулювання та інституційної трансформації. Це забезпечить стабільність та ефективність індустрії безпеки в довгостроковій перспективі;
- вдосконалити існуючі концепції та на їх основі вжити практичних заходів щодо реформування правоохоронної системи;
- удосконалити нормативний порядок функціонування системи цивільного захисту та створити систему злагодженої дії наявних сил і засобів у цій сфері.

Отже, в першу чергу для підвищення рівня національної безпеки в Україні треба удосконалити нормативно-правову складову. Відповідні документи дадуть

змогу вдосконалити роботу виконавчих та адміністративних структур. Збільшення фінансування на розвиток національної безпеки зробить свій внесок у розбудову нового безпекового обладнання для захисту кордонів нашої держави.

На цьому етапі основними проблемами для національної безпеки України залишаються зовнішні загрози, особливо російська агресія, а також внутрішні виклики, такі як корупція та політична нестабільність та неефективність управлінських інституцій. Ці фактори створюють сприятливе середовище для виникнення кризових ситуацій та послаблюють довіру до інститутів влади. Україна потребує подальшої модернізації збройних сил та оборонної інфраструктури. Це включає удосконалення систем територіальної оборони, розвиток новітніх технологій і зброї, а також інтеграцію в загальну систему безпеки НАТО.

Важливо посилити оборонну співпрацю з міжнародними партнерами, що забезпечить належний рівень готовності до будь-якої зовнішньої агресії. Реформування правоохоронних органів, боротьба з корупцією та зміцнення верховенства права є ключовими факторами стабільності внутрішньої безпеки. Необхідно посилити ефективність національних інституцій, забезпечити незалежність судової системи та створити сприятливі умови для розвитку громадянського суспільства.

Важливу роль у зміцненні національної безпеки України відіграють міжнародні організації, зокрема ООН, НАТО, ЄС, ОБСЄ. Співпраця з цими організаціями забезпечує Україні підтримку на міжнародній арені, сприяє зміцненню її обороноздатності та зміцненню дипломатичної стабільності. НАТО є одним із основних інструментів забезпечення безпеки України від зовнішніх загроз. Спільні навчання, обмін досвідом та інтеграція до структур Альянсу дозволяють Україні зміцнити свою обороноздатність. Партнерство з НАТО дає Україні доступ до передових технологій і методів реагування на різні загрози, а також механізмів колективної безпеки. ЄС відіграє важливу роль у зміцненні не лише політичної, а й економічної безпеки України. Співпраця з

Європейським Союзом допомагає країні здійснити реформи у сферах прав людини, верховенства права, боротьби з корупцією та розвитку демократичних інститутів. Ці процеси сприяють стабільності в Україні та мінімізують внутрішні ризики національній безпеці. ОБСЄ відіграє важливу роль у підтриманні стабільності та сприянні мирному вирішенню конфліктів.

Делегації ОБСЄ в Україні сприяють моніторингу виконання Мінських домовленостей, моніторингу ситуації на сході країни та підтримки розвитку довіри між сторонами конфлікту. Загалом роль міжнародних організацій у зміцненні національної безпеки України є надзвичайно важливою. Вони не лише забезпечують політичну, економічну та військову підтримку, а й допомагають Україні інтегруватися в міжнародну систему безпеки, тим самим значно підвищуючи її здатність протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам.

Підвищення рівня національної безпеки України також вимагає вирішення такого ключового завдання як зміцнення комунікації між державними структурами. Це дасть змогу розвивати військову міць для збереження безпеки кордону нашої держави від агресії РФ та інших зовнішніх загроз.

ВИСНОВКИ

У ході наукового дослідження мета, якої полягає у визначенні стану та перспективи національної безпеки українського суспільства, вивчити основні виклики і загрози, з якими стикається, а також оцінити перспективи розвитку національної безпеки в умовах поточної геополітичної ситуації, була досягнута, завдання виконані.

Нами був здійснений аналіз наукової літератури, нормативно-правових актів, що дає змогу уточнити основні терміни пов'язані з національною безпекою. Так, були розглянуті такі поняття як «національна безпека», «національна оборона», «загроза», «національний інтерес» та багато інших термінів. Зокрема, поняття «національна безпека» визначається як «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз».

Наступним аспектом нашого дослідження були основні компоненти національної безпеки України. Досліджено воєнну, економічну, громадянську, екологічну безпеки та інші. Таким чином, всі компоненти національної безпеки створюють велику наукову базу для подальшого вивчення механізмів її забезпечення, з урахуванням динаміки суспільно-політичних процесів та міжнародного контексту. Всі ці компоненти є запорукою стабільного розвитку та підтримки національної безпеки.

Розглядаючи історичні аспекти національної безпеки України треба наголосити на тому, що зародження сягає ще Київської Русі. Згодом період козаччини продовжує нарощувати національну безпеку, яка постійно допомагала захищатися від зовнішньої загрозою з боку сусідів. І згодом, після здобуття незалежності 1991 року Україна знову зіштовхується з викликами формування власної стратегії безпеки та формування власної національної безпеки. Це передбачало подолання радянської спадщини та визначення нових пріоритетів у контексті глобалізації.

Згодом Україна зіштовхується з викликами та загрозами, які постали перед національною безпекою, зокрема військова агресія з боку РФ та внутрішні проблеми, які є дуже складними та багатоаспектними. Зовнішні загрози, такі як російська агресія, кіберзагрози, тероризм та інформаційні війни, залишаються найбільшою загрозою для суверенітету та територіальної цілісності України. Водночас внутрішні виклики, такі як політична нестабільність, корупція, економічні та соціальні проблеми, можуть погіршити ситуацію та стати додатковими дестабілізуючими факторами.

Євроатлантична інтеграція сприяє підвищенню рівня національної безпеки України. Співпраця з НАТО є важливим елементом у зміцненні безпекового фактору нашої країни та є рушійною силою у розвитку військово-промислового комплексу. Участь у програмах НАТО сприятиме модернізації Збройних сил України, впровадженню міжнародних стандартів у сфері безпеки, посиленню обороноздатності та координації дій з державами-членами Альянсу. Треба відмітити, що у сфері національної безпеки є низка проблем. Однією з ключових проблем національної безпеки є недостатнє фінансування сектору безпеки, яке негативно впливає на оновлення військової техніки та зброї. Крім того, Україна повільно впроваджує стандарти НАТО, що також створює камені спотикання на шляху до розвитку безпекового сектору країни. Щодо зовнішніх загроз, то головною проблемою залишається збройна агресія РФ проти України. Дана війна є викликом для національної безпеки України. Наступними загрозами є інформаційні атаки, кібератаки, енергетична залежність. Всі ці фактори впливають на стратегічний розвиток національної безпеки та територіальної цілісності нашої держави.

Одну з важливих ролей у зміцненні національної безпеки українського суспільства посідають міжнародні організації, які є важливою складовою зовнішньої політики нашої держави. Україна є учасником 75 організацій, як безпекових, так і політичних, торговельних та інших. Перш за все, значну роль у зміцненні безпекового фактору країни відіграє участь України в ООН, ОБСЄ, Раді Європи, де країна є активним учасником міжнародних організацій.

Розглядаючи шляхи підвищення рівня національної безпеки України треба відзначити недоліки законодавчої бази на якій тримається безпековий сектор нашої держави. Говорячи про Закон України «Про національну безпеку» треба відмітити неоднозначність деяких термінів, що ускладнює їх тлумачення та застосування; відсутні чіткі механізми контролю за реалізацією безпекової стратегії; можливе дублювання функцій органів влади, що відповідають за національну безпеку. В Законі України «Про основи національної безпеки України» не повний розподіл повноважень між органами державної влади у сфері національної безпеки, недостатня увага приділена кібербезпеці та новим загрозам, і відсутні механізми адаптації до нових умов глобальної безпеки. В Законі України «Про стратегію національної безпеки України» використані занадто загальні формулювання цілей, що ускладнюють конкретизацію і досягнення результатів. Також мало уваги приділено питанням економічної безпеки.

Визначаючи недоліки сучасного законодавства України у сфері національної безпеки ми побачили велику низку прогалин, що дають нам змогу розробити рекомендації. На нашу думку, в зазначених законах треба уточнити та стандартизувати термінологію для зменшення розбіжностей у тлумаченнях; встановити чіткі механізми моніторингу та оцінки ефективності реалізації політики національної безпеки; розмежувати функції різних органів у сфері національної безпеки; оновити положення законів враховуючи кібербезпеку та нові загрози, збільшити акцент на економічну безпеку.

Отже, говорячи про теоретичне та практичне значення дослідження можна стверджувати, що воно може використовуватися для підготовки наукових, методичних посібників, матеріалів лекцій і семінарів, круглих столів та конференцій. Отримані результати можуть бути основою для подальших теоретичних розробок. Висновки та рекомендації дослідження можуть бути використані на практиці з метою підвищення рівня розвитку системи національної безпеки України державними службовцями й представниками оборонного та безпекового секторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Актуальні питання підвищення ефективності функціонування сектору безпеки України. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/aktualni-pitannya-pidvischennya-efektivnosti-funkcionuvannya> (дата звернення: 13.12.2024).
2. Амро А. Проблеми розвитку системи національної безпеки України. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Випуск 3, 2019. URL: <https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/governance/article/view/288/289> (дата звернення: 12.12.2024).
3. Актуальні виклики та загрози економічній безпеці України в умовах воєнного стану. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-05/executive-1.pdf> (дата звернення: 21.11.2024).
4. Андрусак У. Євроатлантична інтеграція України в системі забезпечення національної безпеки. URL: <https://nato.pu.if.ua/old/journal/2009-2/2009-2-1.pdf> (дата звернення: 16.11.2024).
5. Бойко О. Історія України. Київ : Академвидав, 1999. 482 с.
6. Биков В., Буров О., Дементієвська Н. Кібербезпека в цифровому навчальному середовищі. Інформаційні технології і засоби навчання. Том 70, №2, 2019. С. 313 – 331.
7. Белай С.В., Кобзар О.Ф., Євтушенко І.В., Корнієнко В.В., Коба О.В. Правове регулювання службової та бойової діяльності у сфері безпеки та оборони України у кризових ситуаціях. Вісник Національної академії правових наук України. Т. 28. № 2. С. 76–85.
8. Безпечна і стабільна Європа очима молоді. URL: <https://www.ispc.org.ua/> (дата звернення: 16.11.2024).
9. Відносини з Україною. NATO. 2024. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_37750.htm (дата звернення: 16.11.2024).

10. Глазов О. Національна безпека: сутність, ознаки, концепція та геополітичні чинники. Політологія : Наукові праці, 2011. Вип. 143, Т. 155. С. 42–46.
11. Голодомор 1932-1933 років - геноцид українського народу. URL: <https://libya.mfa.gov.ua/pro-ukrayinu/4023-golodomor-1932-33-rokiv-cifri-ta-fakti> (дата звернення: 16.11.2024).
12. Дещинський Л. Держава та армія. Вісний національного університету «Львівська політехніка». Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2005. 165 с.
13. Донбас-2014: як розгоралася велика війна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cqend3g259lo> (дата звернення: 07.12.2024).
14. Енергетична безпека України як запорука енергетичної стійкості регіону, – Микола Колісник на CESEC. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/enerhetychna-bezpeka-ukrainy-iak-zaporuka-enerhetychnoi-stiikosti-rehionu-mykola-kolisnyk-na-cesec> (дата звернення: 17.11.2024).
15. Екологічна енциклопедія: У 3-х т. Т.1. Київ : ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації», 2006. 432 с.
16. Закон України «Про національну безпеку України». URL: Про національну безпеку Ук... | від 21.06.2018 № 2469-VIII (дата звернення: 29.11.2024).
17. Закон України «Про основи національної безпеки України». URL: Про основи національної безпе... | від 19.06.2003 № 964-IV (дата звернення: 29.11.2024).
18. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України до 2030 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення: 17.11.2024).
19. Закон України «Про стратегію національної безпеки України». URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/t182469?ed=2022_06_15 (дата звернення: 17.11.2024).

20. Закон України “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики”, ст.11, п.1. Див.: Сайт ВР України, <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення: 17.11.2024).
21. Історія політичної думки України: підручник. Львів : Новий світ – 2000, 2017. 632 с.
22. Історичний контекст і передумови Революції Гідності та хроніка боротьби. URL: <https://gora-rada.gov.ua/istorychnyj-kontekst-i-peredumovy-revoliutsii-hidnosti-ta-khronika-borotby/> (дата звернення: 06.12.2024).
23. Історія України-Руси М.С.Грушевського: історіографія. Навчальний посібник для студентів. Київ : Наукова думка, 1997. 156 с.
24. Інформаційна безпека. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/8023/informacijna-bezpeka> (дата звернення: 17.11.2024).
25. Комісаров С., Пархоменко Д. «Національна безпека», «система забезпечення національної безпеки», «види забезпечення національної безпеки», «форми забезпечення національної безпеки»: визначення понять. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, 2021. № 3. С. 166–173.
26. Колісниченко М. Деякі проблемні питання забезпечення національної безпеки України. Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави: матеріали XII міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Одеса, 26 березня 2020 р. Одеса: ОДУВС, 2020. С. 176–177.
27. Корж І. Державна безпека: методологічні підходи до системи складових поняття. Правова інформатика, 2012. Вип. № 4 (36). С. 69–75.
28. Корж І. Загрози національній безпеці України: внутрішні та зовнішні чинники. Право, 2017. С. 75 – 79.
29. Кравченко Л. Основи соціальної безпеки : навчальний посібник. Умань : Візаві, 2022. 127 с.
30. Касілова О. Політична безпека в системі національної безпеки України. Правова інформатика, №1 (29). 2011. С. 72 – 78.

31. Котляр М. Історія суспільного життя Русі: Нариси. Київ : Інститут історії України, 2016. 288 с.
32. Колюшко С., Теміров Ю. Трансформація політики НАТО щодо України в контексті російсько-української війни. Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса, 2023. С. 33-37.
33. Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Міжнародна безпека та євроатлантична інтеграція України»: навч. посіб. для змішаної та дистанційної форм навчання здобувачів першого рівня вищої освіти (бакалаврський) всіх спеціальностей ІСЗЗІ КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. 76 с.
34. Лобко В. Сучасний стан та проблеми правового забезпечення національної безпеки в Україні. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції, №6. 2022. С. 30 – 36.
35. Лемак О. Українська нація і національна безпека: аспекти співвідношення. Науковий вісник УжНУ. Серія «Право», 2014. Випуск 27. Том 3. С. 40–44.
36. Литвин М., Рубльов О. Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР). Наукова думка, 2005. 672 с.
37. Міжнародного енергетичного агентства (IEA). URL: <https://www.iea.org> (дата звернення: 17.11.2024).
38. Мельник О. Україна у структурі регіональної і глобальної безпеки. Національна безпека і оборона. Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, №9 (103). 2008. 64 с.
39. Моргалюк О. Проблема забезпечення національної безпеки в умовах глобалізації. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11323/1/Morgalyk__425-428.pdf (дата звернення: 17.11.2024).
40. Мотайло О. Ризики та загрози національній безпеці. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. Том 31 (70) №5. 2020. С. 116 – 121.

41. Матковський А. В. Інноваційна складова в системі забезпечення економічної. Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності : збірник наукових праць : у 2-х т. ПДТУ. 2014. Вип. 1, Т. 1. С. 325-329.
42. Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз: Національна доповідь, 2022. 552 с.
43. Національна безпека України крізь призму співробітництва з міжнародними організаціями. Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, №6 (143), 2013. 56 с.
44. НАТО - Україна. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_37750.htm (дата звернення: 12.12.2024).
45. Нова стратегічна концепція НАТО. Місце України в ній. URL: <https://www.ispc.org.ua/archives/34062> (дата звернення: 22.11.2024).
46. Окладна М., Стеценко В. Роль цифрової дипломатії в сучасній зовнішній політиці держави. Право та інноваційне суспільство. №2 (15), 2020. С. 13- 17.
47. Перелік міжнародних організацій, членом яких є Україна, див.: Єдиний державний реєстр Міжнародних організацій, членом яких є Україна. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/international-organizations/io-register> (дата звернення: 21.11.2024).
48. Павленко Д., Семенюк Ю., Лисецький Ю. Національна безпека: поняття, складники, чинники впливу. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. Том 32 (71) № 3, 2021. С. 102–107.
49. Проблеми історії України XIX – початку XX ст. Інститут історії України НАН України. Вип. XX. Київ : Інститут історії України, 2012. 378 с.
50. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14.09.2020 р. «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (дата звернення: 21.11.2024).

51. Петухова О.М. Інноваційна складова національної безпеки країни. Збірник тез II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Публічне управління та адміністрування у процесах економічних реформ, 19 квітня 2018 р. », м. Херсон. С. 152-154.
52. Стеценко С. Економічна безпека: сутність і структура. Економічна наука. Інвестиції: практика та досвід №24/2013, 2013. С. 104 – 106.
53. Салагуб Л. Політичне становище Гетьманщини XVIII ст. в українських мемуарних джерелах. URL: <file:///C:/Users/User-PC/Downloads/3612-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-7261-1-10-20170516.pdf> (дата звернення: 21.11.2024).
54. Смолій В, Степанков В. Богдан Хмельницький: Хроніка життя та діяльності. Київ : Наукова думка, 1994. 262 с.
55. Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони України у нових політичних реаліях. Аналітична записка. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/stan-ta-perspektivi-reformuvannya-sektoru-bezpeki-i-oboroni> (дата звернення: 21.11.2024).
56. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки. Монографія / В. П. Горбулін, А. Б. Качинський. Київ : НІСД, 2010. 288 с.
57. Стратегія національної безпеки України. URL: Про рішення Ради національн... | від 14.09.2020 № 392/2020 (дата звернення: 29.11.2024).
58. Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS35837> (дата звернення: 30.11.2024).
59. Стратегії інформаційної безпеки України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text> (дата звернення: 30.11.2024).
60. Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2023 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 30.11.2024).

61. СБУ в умовах війни в Україні: сучасні реалії та інноваційні стратегії забезпечення національної безпеки: матеріали міжнародної науково-практичної конференції 4-5 липня 2024 року. Київ : Алерта, 2024. 298 с.
62. Українська революція (1917–1921) у бібліографічних покажчиках : монографія. НБУВ, 2022. 389 с.
63. Указ Президента України №121/2021 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661> (дата звернення: 30.11.2024).
64. Указ Президента України №468/2024 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 17 липня 2024 року "Про Стратегію морської безпеки України". URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4682024-51461> (дата звернення: 21.11.2024).
65. Участь України у міжнародних організаціях. URL: <https://turkmenistan.mfa.gov.ua/pro-ukrayinu/uchast-ukrayini-u-mizhnarodnih-organizaciyah> (дата звернення: 21.11.2024).
66. Хилько М. Екологічна безпека як фундаментальна складова національної безпеки. Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Сер.: Політичні науки, 2021. С. 69 – 75.
67. Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору від 09.07.1997 р. № 994_002. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002#Text (дата звернення: 21.11.2024).
68. Шлемко В. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення. Рада національної безпеки і оборони України. Національний ін-т стратегічних досліджень, 1997. 143 с.
69. Шаповал Ю. І. Сталінізм і Україна (Продовження). Український історичний журнал. № 5. 1991. С. 38-49.
70. Шмоткін О. Теоретичні основи правової безпеки. Освіта і наука у сфері національної безпеки: проблеми та пріоритети розвитку: матеріали II Міжнар. наук. – практ. конф. (Острог, 8 черв. 2018 р.). Острог, С. 119–123.

71. 2022 - початок повномасштабного вторгнення РФ в Україну. URL: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/lyutyu/24/2022-pochatok-povnomasshtabnogo-vtorgnennya-rf-v-ukrayinu> (дата звернення: 07.12.2024).
72. Cybersecurity and Infrastructure Security Agency (CISA). URL: <https://www.cisa.gov> (дата звернення: 21.11.2024).
73. Shyshkin I., Voronova O., Datso T. Міжнародні відносини Україна–НАТО: сучасний стан і шляхи розвитку. Journal of Innovations and Sustainability. 2023. Т. 7. №. 3. URL: <http://surl.li/rvuce> (дата звернення: 21.11.2024).
74. RAND Corporation. URL: <https://www.rand.org> (дата звернення: 21.11.2024).
75. NATO Official Website. URL: <https://www.nato.int> (дата звернення: 21.11.2024).